Брой 40
1,02 €

11-17.11.2026
Год. 35

ВЕСТНИК

35 години Литературен

Поезия
- Ан Карсън
- Артур Дрон
- Габриела Манова
- Илеана Стоянова
- Рикардо Молинари
- Хана Кошкова

Проза
- Нели Берова
- Петър Денчев
- Тодор Николов
- Хенри Слесар
- Цвета Бобева

Рецензии
- Ана-Лена Лаурен за Туве Янсон
- Диана Маркова за Росен Босев
- Калин Михайлов за Дилян Бенев
- Мирослав Христов за Валери Валериев

Интервю
- Ани Ерно
- Наталия Табакова

In Memoriam
- Бронислава Волкова

ISSN 1310-9561

Снимка
Овидиу Селару

Гизберт цу Книпхаузен

На края на града има една жълта къща

На края на града има една жълта къща
Увита от диви лози
На верандата люлеещ се стол
Облак от колибрита
На вратата надпис: „Влез де -
това е изходът“

В салона пиано
и човек, който знае да свири
А коридорите миришат
на пролет и пушек
Ето един гардероб,
в който валят светулки
Дори машина за прошки
си имат тук

А от ъгъла до хладилника
избуява един букет,
който ти спира дъха

Във фоайето
огледало, изгубило хорската вяра
А някой се смее и ти долива
Не пита откъде си,
нито какво искаш
Казва само: „Ела,
веселбата започва“
В градината дърво,
по-старо от всичко тук

В езерцето тракат камъните
А въжеиграчка
балансира върху маркуча

Безкрак човек до нея
казва: „И аз го мога това!“
И всички подаряват
парите си пред портата
Забравят какво са имали
и нямат вече никакви планове

А аз никога няма да се прибера у дома,
не, ще калейдоскопя
себе си през пространството
и оставяйки стихотворение пред вратата ти
Което блестейки в златен прашец
звучи ей така
Скъпа, аз,
аз не вярвам, че някога ще изляза оттук
Не, ще остана
Тук е добре, ела и ти

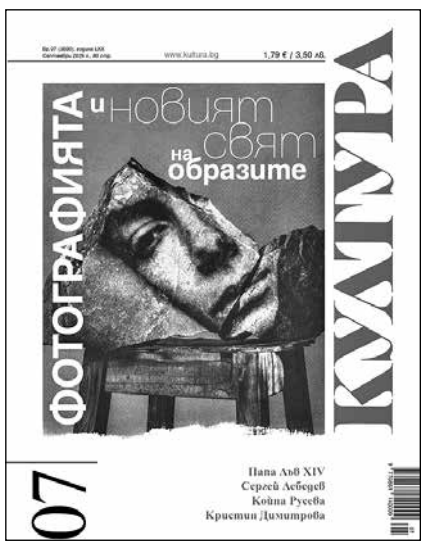
Навън няма нищо за нас
Този студен свят е отровен за нас
Ела, дори не съм ти
разказал най-хубавото още

На края на града има една жълта къща
Погледни, ей сега ще отварят вратата

Превод от немски: ДОНКА ДОЙЧЕВА-ПОПОВА

Християнство и култура, бр. 215
В центъра на новия брой 215/Есен на сп. „Християнство и култура“ е темата „Християнство и истина“. В нея са представени текстовете на о. Теодор Стойчев *Мистични измерения на християнския живот според свети Юстин Мъченик*, на Никола Антонов *Ерм и ранният език на богословието,* както и на Филип Кери *Августин: изобретяването на вътрешния аз.* Темата е продължена и в рубриката **„**Християнство и философия“, която включва първата част от студията на Стефан Р. Иванов *С лице към Смисъла. От „Как?“ към „Кой?“*, както и статията на Никола Симеонов *От деконструкция към Логос.* Втори тематичен център в броя са дискусиите на проведения през 2016 г. на остров Крит Свят и Велик събор на Православната църква, където са представени дискусиите по приетите от Събора текстове за „Мисията на Православната църква в съвременния свят“ и за „Отношенията на Православната църква към останалия християнски свят“. Дискусиите са анализирани в статията на Александър Смочевски *По пътя към Всеправославния събор*. Рубриката „Християнство и история“ включва статията на Мартин Осиковски *Солунският едикт и неговите контексти, 380–529 г.,* а темата „Християнство и изкуство“ е представена с текстовете на Емануил Янопулос *Музикалното творчество на архидякон Калиник Митилински в Анхиало (средата на XIX в.)* и на Слава Янакиева *Секуларизация или жанров принцип? Функционални пренареждания в късносредновековната библейска драматургия (Случаят* Prima Pastorum*)*. Броят е илюстриран с фотографии на Николай Трейман от наскоро проведената изложба с дагеротипии.

„**Фотографията и новият свят на образите**“ е темата на брой 07 на сп. „Култура“. Вътре ще откриете разговор с доц. Георги Лозанов, озаглавен „Фотографическата срещу нефотографическата фотография“, анализ на Лиляна Караджова за тенденциите в съвременната европейска фотография, както и есетата на Вилем Флусер „Жестът на фотографирането“ и Красимир Стоичков „Кой монтира света вместо нас?“.
И още: откъс от енцикликата на папа Лъв XIV за изкуствения интелект, както и анализите на писателя Сергей Лебедев „Съветската окупация на Източна Европа е престъпление“ и на френската политоложка Мюриел Доменак – „Дали Европа е в стратегическа самота?“.
И още: интервюта с Койна Русева, Кристин Димитрова, Едвин Сугарев, Ангел Иванов, Карло Мусо, Луси Крюгер, Дмитрий Курляндски, Саймън О’Нийл, Костадин Бонев. Фотографиите в броя са от времето, когато Варна е била в окото на Кримската война, а разказът в рубриката „Под линия“ е дело на Албърт Бенбасат.

На 2 ноември бяха връчени Литературните награди „Перото“

Снимка НДК

Вече 12 години Националният дворец на културата отличава най-добрите творци и преводачи с принос към развитието на съвременната българска литература.
Наградата за цялостен принос бе присъдена на **Здравка Евтимова.** Отличието ѝ връчи министърът на културата Евтим Милошев, който сподели: „Всеки автор тръгва от малкия град, за да покори света. Тя остана в Перник и докара света в нейния роден град“.
В категория „Детска литература“ призът взе **Иванка Могилска** за книгата ѝ „Полянка за снежни човеци“ на изд. „Жанет 45“. Тя получи наградата от изпълнителния директор на НДК Ия Петкова, която заяви: „Важно е да сме част от развитието на нашите деца, важно е да четем с тях и да ги вдъхновяваме. Важно е да направим така, че книгата да бъде техен спътник в живота им“.
Отличието в категория „Проза“ отиде при **Владислав Тодоров** за „Адската машина на щастието“ на изд. „Колибри“. То бе връчено от Анджела Родел, преводач на съвременна българска литература.
Наградата в категория „Дебют“ бе присъдена на **Евгения Динева** за „Калава“, изд. „Жанет 45“. Призът бе връчен от Ирина Дакова, заместник-кмет „Култура и туризъм“ в Столична община.
Най-добър превод от български на чужд език (румънски) спечели **Марияна Манджуля-Жатон** за „Ловецът на пеперуди“ на Костадин Костадинов, „Градинарят и смъртта“ на Георги Господинов, „Вулкан“ на Елена Алексиева и „Направени от вина“ на Йоанна Елми.
Наградата бе връчена от Милена Димитрова, секретар на Президента на Република България по култура, образование и връзки с българите зад граница.
Отличието в категория „Поезия“ получи **Цочо Бояджиев** за „Книга на градовете“, изд. УИ „Св. Кл. Охридски“. То бе връчено от Петя Господинова, председател на УС на Асоциация „Българска книга“.
По традиция, всеки от отличените получи статуетка, изработена от известния български скулптор проф. Емил Попов. Събитието бе осъществено с финансовата подкрепа на Министерството на културата.

Портал „Култура“ връчи за тринадесети път своите Годишни награди за проза и хуманитаристика в Деня на народните будители

В категорията **Проза** Първа награда получи **Албена Стамболова** за сборника с разкази „Докато не мога“, УИ „Св. Климент Охридски“, 2025 г., заради „майсторството, с което превръща метода на интроспекцията в художествено преживяване“. Втората награда в категория „Проза“ бе присъдена на **Йорданка Белева** за сборника с разкази „Божията милост“, изд. „Жанет 45“, 2025 г., заради разказваческото ѝ умение да облече в думи болките, мечтите и вечната обич.
В категория **Хуманитаристика** първа награда получи **Анна Алексиева** за монографията „Христо Ботев: Идеологическо моделиране на героичния образ“, ИЦ „Боян Пенев“, 2025 г., заради рефлексивния анализ на каноничния и неканоничния Ботев и на националните митове.
Втората награда спечели книгата на **Франческа Земярска** „Маска и глас в творчеството на Маргьорит Юрсенар“, изд. „Версус“, 2025 г., заради изследователското умение, с което разширява подходите в съвременното литературознание.
Портал „Култура“ присъжда своята **Голяма специална награда** на проф. Кирил Топалов заради цялостния му принос към българската култура: за неговите изследвания в областта на възрожденската литература, както и за социално ангажираните му творби в белетристиката, киното и драматургията, писани в трудни времена.

Специалната награда бе присъдена на **Евгений Кузманов** заради смелостта му да разкрие анатомията на властта при тоталитаризма със силата на художественото слово, оставайки верен на мисията на писателя в едно безгръбначно време.

***
Носител на **Голямата специална награда на Фондация „Комунитас“** е проф. Иван Станков заради безспорния му принос към българската литература като писател, литературовед и преводач, както и заради най-новата му книга „Животът е наблизо. Четири апокрифа за Никола Нови Софийски“, издателство „Хермес“, 2026 г.
А **Специалната награда на Фондация „Комунитас“ за принос към гражданското общество** е присъдена на Веселина Седларска заради нейната всеотдайна журналистическа дейност и подкрепа на добрите примери в българското общество.

Напусна ни внезапно чешко-американската поетеса Бронислава Волкова

Много е трудно да се пише посмъртно за личност с високи литературни постижения, с огромни симпатии и принос към развитието на българо-чешките, но и украинско-чешките литературни взаимоотношения; за светла и активна личност като проф. Бронислава Волкова, с която си поддържал до последно близко приятелство и си познавал не само като литературовед, поетеса, издател и творец, но и като Човек. Тя стои пред мен като жива и единственото, което мога да направя и което знам, че би я зарадвало истински и горе на небето, е това да припомня за делото ѝ, да пиша за нейната поезия и тя да продължава да бъде превеждана.
Бронислава Волкова е чешко-американска поетеса, емеритна професорка към катедрата по славистика и сравнително литературознание на Университета Индиана в Блумингтон в САЩ, преводач и колажист. Живее повече от 40 години в САЩ като през последните години от живота си окончателно се завръща в Прага, Чехия, където твори и участва в различни литературни вечери, фестивали, изложби. Автор е на осемнадесет стихосбирки като последните ѝ книги са двуезични и са публикувани заедно с цветни колажи, които изработва сама. Сред тях е и стихосбирка в превод на български език на Димитър Стефанов: „Аз съм твоята съдба“ (изд. „Хайни“, 2013) като стихотворенията в нея са подбрани от последното голямо чешко издание с избрани нейни творби на издателство „Pavel Mervart“ – „Vzpomínky moře“ („Спомени от морето“) от 2012 г. Тя е автор и на редица научни публикация като последната ѝ книга излиза както на английски език, така и на чешки: „Forms of Exile in Jewish Literature and Thought“ (изд. Academic Studies Press, 2021)/“Podoby exilu v židovské literatuře a myšlení“ (изд. „Pavel Mervart“, 2022). Проф. Б. Волкова е носител на няколко литературни награди от различни международни фестивали, между които: „Джордж Гол Мемориъл“ от Фондация „Систъм Рисърч“ (Баден Баден, 1988); награда за изключителни постижения в областта на науката и културата от Чехословашката асоциация за наука и изкуство (Прага, 2009); награда за цялостно поетично творчество за културен обмен между славяните от Синдиката на българските учители (Варна, 2012); лауреат на литературната награда „Пражка муза“ за литературен превод от Европейския конгрес на литераторите (Крим, 2016); сребърен медал от международния поетичен фестивал „LiFFt“ (Баку, 2019); диплома „Атанас Ванчев“ за литературно майсторство от „Съзвездие на духовността“ (Киев, 2022). Поезията ѝ е превеждана на тринадесет чужди езика и проф. Волкова е участник в множество литературни фестивали по света, между които са и литературните фестивали „Славянска прегръдка“ и „Свято слово“ във Варна и Бургас. Бронислава Волкова се занимава и с издателска дейност като основава в САЩ изд. Explorer Editions, където отпечатва двуезично стихосбирките си, а след това се насочва към издаването на дебюти на млади чешки автори или автори от славянския свят с принос към чешкото литературознание. През 2023 г. в изд. Explorer Editions излиза двуезично и стихосбирката на българската поетеса Димана Иванова „Pohraniční krajiny/Border landscapes“, а премиерата на стихосбирката в Чехия се състои в Дома на малцинствата в Прага по време на „Дните на българската култура“, организирани от сдружение „Възраждане“.

Да търкаляш камъни в каменна поляна

Туве Янсон никога не е работила като журналистка. Когато четеш „Каменната поляна“, това звучи невероятно.

Прецизността, с която намира правилния тон, е впечатляваща.

„Човек може да изгуби всякакъв интерес, когато работата му е да кара хората да говорят и да разголват душата си“, казва главният герой Юнас, когато вестникът, в който е работил, го изпраща в пенсия с благодарности. След това той заминава на село, за да прекара известно време с порасналите си дъщери, които така и не си е направил труда да опознае.

Юнас е му проницателен, му жалък герой, който се лашка между творчески пристъпи на желание за работа и притъпено състояние на депресия и самосъжаление. Описанието на героя е типично за времето – мъж, който цял живот е свикнал да задоволяват всичките му нужди у дома, който омаловажава и презира съпругата си, има повърхностна връзка с децата си и е изцяло зает със себе си и писането си. Нощем се буди потен от кошмари, за които Янсон по завоалиран начин намеква, че са свързани с войната. През 50-те и 60-те години във Финландия живее цяло поколение травматизирани от войната мъже. Много от тях пият, подобно на Юнас, който крие бутилки между бельото си.
Но главният герой притежава известна себеосъзнатост. Той разбира, че се държи зле, че би трябвало да опознае децата си. Бори се с ръкописа, върху който работи, с усилващото се чувство, че „думите са изтъркани и пренапрегнати“. Фактът, че ръкописът е за успял мъж, в този контекст се разбира от само себе си.
Юнас е принуден да се изправи лице в лице с провалите си, описани гениално под формата на злополуката с газената лампа, която той се опитва да прикрие, като изтърка черните петна от сажди по стъклото.
Успява само да ги размаже още повече, всичко почернява. Сапунерката, сапунът, всичко.
„Сега ще имат какво да чистят“, мисли си той.

В това описание как нищо, което човек прави в живота не може да бъде върнато назад, има елементи от Достоевски. Но историята за Юнас е и за нещата, които човек не е направил. Недостатъците и пропуските не могат да бъдат компенсирани впоследствие. Към тях спада и връзката на родителя с децата му.

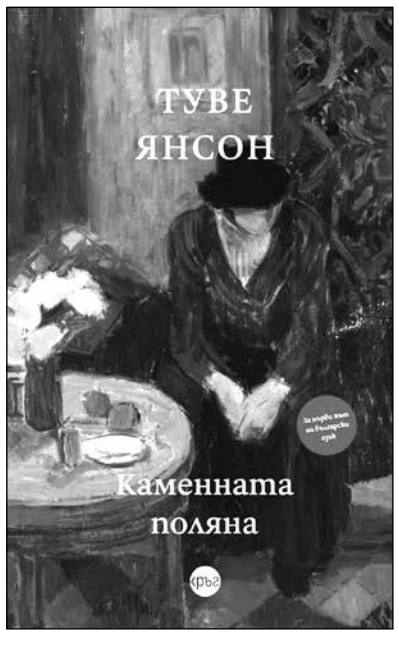
„Понякога ми се струва, че никога не съм разменил и една смислена дума с тези мои дъщери“, мисли главният герой, докато седи в сауната на вилата и го заболява главата от острата слънчева светлина, която струи вътре.

През целия си живот Юнас е работил с думи. Когато след пенсионирането си се налага да напише биография, те му убягват.

Юнас се стреми към яснота. Настоява околните да обясняват точно какво имат предвид. „Прецизирай!“, казва и на жена си, и на дъщерите си, които са възприели стратегията да не завършват изреченията, да избягват конфликтите и да се отнасят с него като с голямо дете.

Словото има централно значение в романа. Туве Янсон пише за „опасната за живота склонност на думите да бъдат изопачавани“. Петдесет години по-късно, във времена на фалшиви новини, реч на омразата и систематизирано разпространение на полуистини и лъжи в мрежата, нейните формулировки изглеждат като поличба.

В социалните мрежи хората често използват думите, без да се замислят за същинското им значение. Един дебат може за нула време да се изроди и да стане креслив и агресивен. Както Янсон се изразява, думите се изтъркват. Губят значението си и се използват само с намерението да предизвикат определени ефекти.

Голяма част от собствената ми работа като журналистка е да събарям бариери от клишета, свързани с думите. Това е една от най-важните задачи на всеки пишещ човек – да се стреми към яснота. Да знае какво иска да каже и да намери инструментите за целта.
Можеш да се изразяваш както искаш и да използваш каквито искаш стилистични средства. Но въпреки това не се получава нищо, ако не си способен да кажеш това, което искаш, без увъртане. (То се среща под много форми.)
Трябваха ми много години, за да осъзная, че най-важното във всякакво писане е да пишеш просто. Звучи естествено, но не е. Да пишеш просто, не е същото като да пишеш с малко думи. Да пишеш просто, означава да можеш да постигнеш дълбочина без заобикалки. Да отведеш читателя на нови места, чието съществуване той възприема като естествено, когато се озове там.
Литературата е занаят, който не позволява умствена леност. Тя излиза наяве безмилостно.
Самата аз често съм обмисляла да пиша художествена литература. Най-важната причина да се въздържам досега е точно тази: знам, че ако започна да се лутам, читателят ще го забележи за пет секунди. Художествената литература не прощава на онези, които не знаят какво правят. Тя е жестоко, безкомпромисно изкуство.

Туве Янсон знае какво иска да напише. Тя отвежда читателите си на нови места, без да сочи директно, само с леко побутване под лакътя. Позволява на читателя сам да прави заключенията си. В „Каменната поляна“ тази способност се усеща по-силно от всякога. Да не повишаваш тон, да не морализаторстваш, а да разчиташ, че читателят ти може сам да мисли. Тя описва героите и характерите им, като само бегло щрихира техните нюанси, сенки и дълбочина. Напитва нещата с напълно неподражаемия си, меланхоличен хумор, създава онази своя Янсонова атмосфера, която присъства в цялата ѝ продукция и която я е направила световноизвестна авторка.

В книгите на Янсон няма черно-бели герои. Юнас също не е такъв. Той е класически егоцентричен възрастен мъж, който усеща как житейските провали започват да го застигат.
В личния си живот винаги е бил заобиколен от жени, които са го предпазвали. Жени, които е приемал за даденост. Сега за първи път ги вижда и иска да достигне до тях. Не знае как, защото за първи път се опитва.

Когато Юнас се опитва да зарови провалите си в Каменната поляна и търкаля камъните, а те се сблъскват, мирише на фосфор и фишеци. Той пита дъщеря си: „Мислила ли си колко ужасно важно и трудно е да намериш думите, които са необходими, за да обясниш напълно и правдиво?“.
Всеки опит да достигнеш до тези формулировки е като да търкаляш камъни в каменна поляна. Работата няма край. Но единственият начин да постъпиш почтено е да опиташ.

АНА-ЛЕНА ЛАУРЕН,
финландска журналистка и писателка

Превод от шведски: АНЕЛИЯ ПЕТРУНОВА

Текстът излиза като предговор към изданието на шведски от базираното във Финландия издателство „Фьорлагет“. На български книгата излезе с логото на изд. „Кръг“.

Бронислава Волкова (вдясно) с Димана Иванова. Снимка личен архив

Поезията на проф. Б. Волкова винаги се е отличавала със засилена метафизичност, колажност, дълбока метафоричност и дълбинна съсредоточеност в източните философии. Тя е семиотична, а самата авторка е също изследователка на литературната семиотика, особено с ранните си литературни изследвания. Това е поезия, която е вгледана в душата на лирическата си героиня, но в никакъв случай не се ограничава до всекидневните ѝ преживявания. Това е лирическата героиня, която събира парченца от миналото и се бои от несигурността на бъдещето, за да ги конструира в застиналото настояще, в което да направи опит за съществуване, да се превърне от „битие в небитие“. Душата на лирическата героиня е толкова ранима и крехка, че боли, а тя констатира пророчески: „Изтичам като дим/Ох, знам“ (стихотв. „Тук съм“ от стихосбирката „Завръщане“). Така ни напусна Бронислава – внезапно, като дим, за да се превърне в светлина и всеобхващаща Вселената Любов:

любов, която по природа сме –
а след това
и безкрайност:
вечно създаваща – завинаги създадена
изначално трансцендентна
непрестанно стремяща се към другост
в своята еднаквост
вселена без граници сме.
Като вода
и танц, носещ се плавно
ние сме капка от небето
за тези, които копнеят да пият от нея.

(стихотв. „Когато накрая станем“ от стихосбирката „Да навлезеш в светлина“, превод от чешки език Димана Иванова)
Поетиката на Бронислава Волкова е различна от тази на повечето съвременни автори може би защото поезията ѝ е писана в емиграция, а такава поезия е по-малко четена в Чехия и не съвсем добре интерпретирана по думите на доц. Владимир Новотни, който при представянето на най-обемната поетична книга с избрани творби на Бронислава „Спомени на морето“ в Прага потърси и връзка на поезията ѝ с колажното, основано на сюрреалистичната поетика, подобна на тази на чешкия писател и художник Карел Тайге. Въпреки своята различност и невписване до голяма степен в литературните похвати на съвременната чешка поезия, към творчеството на Бронислава Волкова през годините проявяват интерес и някои много известни чешки автори като Бохумил Храбал, Мирослав Холуб, Арнощ Лустиг и др., както и чуждестранни автори като Уилис Барнстоун, Игор Хохел, Атанас Звездинов, Димана Иванова и Лидия Гълъбова.
Поезията на Бронислава Волкова е много превеждана на чужди езици и тя е страстна пътешественичка, като преводите на английски и испански език са дело на самата нея. Авторката е известна и като преводач и съставител на мащабна двуезична чешко-английска антология на чешката поезия от XX век „Po hřbetě ďábla / Up the Devil‘s Back“ (изд. „Slavica Publishers“, 2008), която включва творби на 65 автори.
Проф. Б. Волкова си отиде от този свят във време, в което въпросите са вече повече от отговорите, които тя не преставаше да търси чрез творчеството си. Тя беше личност, която наистина живееше най-вече за литературата, а чрез нея и през нея осветяваше тъмнината в тунела на всекидневието и посредствеността:
Животът
се изплъзва като газ
от значението –
вечната битка за проглеждане
(стихотв. „Животът“ от двуезичното чешко-немско издание „Návrat/Heimkehr/„Завръщане“ (изд. „Pavel Mervart“, 2019)

ДИМАНА ИВАНОВА

Джон Гришам, „Френска илюзия“, прев. от английски Надежда Розова, изд. „Обсидиан“, С., 2026, 420 с., 14,50 евро

След приказната си сватба Пол и Челси Танър заминават на меден месец в Париж. Бъдещето им изглежда изпълнено с обещания и нищо не предвещава последвалия кошмар. На петия ден, по време на кратка обиколка из Нормандия, младоженците са отвлечени. Кой и защо се е прицелил в тях? Оказва се, че това не е първото престъпление от този род. Американското и френското разузнаване се опитват да работят заедно, но следите са малко и разследването зацикля. Водещата версия е, че отвлечените са изведени от Франция, но никой не знае къде се намират. В отчаян опит да ги открие ЦРУ замисля рискована операция с нищожни шансове за успех. Каква е вероятността младият юрист Стюарт Неш да бъде отвлечен в Париж, за да отведе спасителния екип до похитителите? Динамичен, изненадващ и изпълнен с напрежение, романът „Френска илюзия“ представя Джон Гришам в нова светлина.

Валерий Пузик, „Ловци на щастие“, прев. от украински Павлина Мартинова, изд. „Ерго“, С., 2026, 220 с., 10 евро

„Ловци на щастие“ е книга за живота там, където смъртта е станала част от ежедневието, а щастието – малък, почти невероятен дар. Валерий Пузик събира кратки, лаконични истории от фронта и деокупираните украински територии – истории за войници и цивилни, за разрушени домове и минирани полета, но и за доверие, приятелство, грижа и човешка близост. В свят, в който тишината може да бъде по-страшна от взрива, обикновените неща придобиват особена стойност: да нарисуваш картина, да прегърнеш коте, да чуеш познат глас, да видиш деца, които се връщат у дома. Без патос и без литературни украшения Пузик превръща тези малки случки в свидетелство за живота, който упорито продължава. „Ловци на щастие“ е книга за войната, но преди всичко – за човека, който сред разрухата продължава да търси причини да живее.

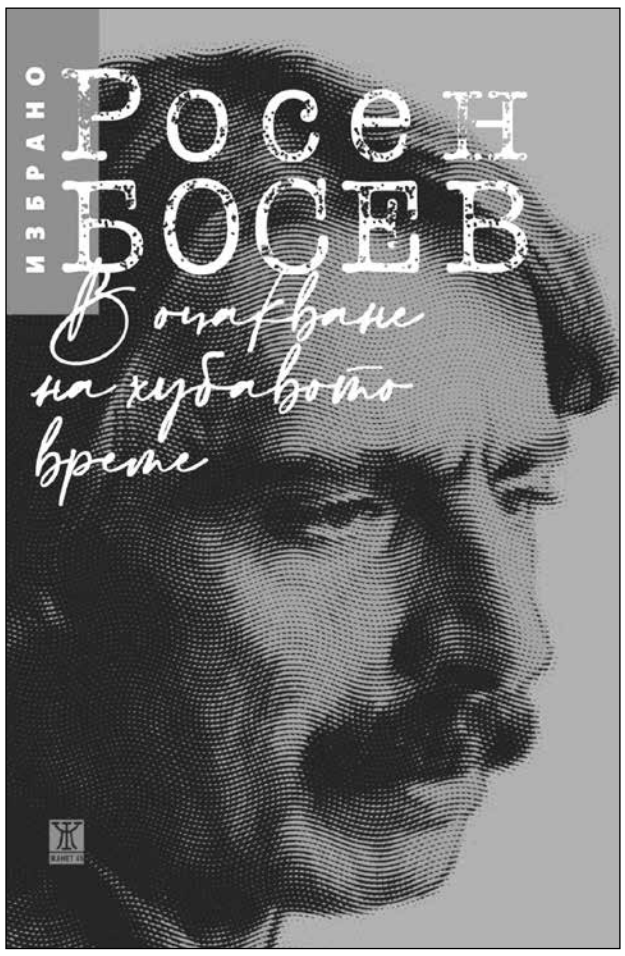

Михал Айваз, „Градове“, прев. от чешки Анжелина Пенчева, изд. „Ерго“, С., 2026, 606 с., 14 евро

„Градове“ е интригуващо пътешествие из въображаеми светове, в което границите между реалност, сън и литература постепенно се размиват. Героят на Михал Айваз попада в загадъчна библиотека, отворила врата към множество непознати градове – всеки със собствена история, закони, обичаи и тайни. Пътуването през тях се превръща в омагьосваща одисея, в която се срещат философски загадки, фантастични същества, изгубени цивилизации и причудливи човешки съдби. „Градове“ е едновременно роман на приключението и роман на идеите – размисъл за паметта, езика, въображението и безкрайното многообразие на възможните светове.

Росен Босев, писателят

Между тънката иронична усмивка и мечтите от миналото

Посветени на инженерната наука хора, химици и физици, писатели и техните любими. Обикновени граждани, които намират радост в дребничките неща – да се съберe майфата в събота вечер за игра на карти или табла, да излязат верни онези сложни изчисления, да хапнат добре. Дори понякога блаженото съвместно похапване на печено на грил пиле заменя вулгарното обменяне на течности с любовницата.

Именно тези герои от разказите, повестите и романа на Росен Босев, „В очакване на хубавото време. Избрано“, обикновените хора, остават чисти и непорочни – освен в редките случаи, когато идеалът ги подхлъзне.

Да издадеш сборник с творби на автор, живял и творил по времето на социализма, при това заемал редица ръководни длъжности – като главен редактор на в. „Литературен фронт“ и директор на издателство „Народна младеж“, а отделно от това Росен Босев е работил и за вестниците „Стършел“ и „Работническо дело“, изисква рядко срещана смелост. Издателство „Жанет 45“ пое този риск и през настоящата година томчето беше публикувано.

Важно е да се отбележи, че зад фигурата, обществена и писателска, на Росен Босев не стоят идеологически престъпления и срамни петна; негови колеги днес признават, че писателят, въпреки успехите в кариерата си, никога не е попадал в клишето „нагаждач“.

Четейки произведенията му, читателят добива усещане за нещо близко, естествено, смъдящо като спомен за повърхностна рана, позната като силует от младежките години. Силует, който си харесвал, но впоследствие загубил. Неусетно започваш да симпатизираш на героите, на техните съдби, постъпки и дела; като в разказ на приятел долавяш, че е искрен, че не крие, когато го боли, че може би понякога шмекерува или е слаб, но съвсем скоро ще се реваншира. Кое обаче ни кара да усещаме и онази обреченост, чувството за предрешен край?

По време на представянето на книгата в София Георги Господинов отбеляза, че Росен Босев пише за времената, в които уж всичко беше наред, имахме москвичи, не бяхме гладни, имахме жени, имахме любовници... но все пак нещо не беше наред. В прозата му се усеща известна тъга, една особена тревожност. Проблемът, разбира се, е в липсата на свобода. Прозорливостта на Босев му позволява да провиди грешката в системата и ето защо неговата тънка съпротива проблясва като студено копие насред цялата вакханалия от майонези, торти и москвичи. Писателят се рее някъде между иронията и тънкия упрек, който го въздига над конюнктурата. Пример за абсурда на времето е и този цитат от първия разказ в сборника:

„Телефон ние нямаме, макар да ми се полага. Моето служебно положение вече е такова, че имам необходимост от телефон, но още не е такова, че да ми го поставят“.

Атрибутите на действителността от 60-те и 70-те присъстват като мрежа на сюжетите за творбите на Росен Босев, без обаче от това да страда актуалното им звучене, без да изглеждат глупашки зареяни в мухъла на мракобесието. Един тревожен блясък в очите на разказвача ни държи нащрек дори когато героят безаварийно получава желаната награда. Подобна тревожност се наблюдава и при Станислав Стратиев, и при Хаим Оливер (особено в „Роман за един пияница“), а и при други писатели, но при Росен Босев мракът е претворен в леко, а и малко хапливо, но плодотворно разказване; сублимиран е в съзидание.

„Ние сме вагони и толкова. Предпочитам оковаността в маршрут движение пред свободата на легналия в канавката вагон“ (от разказа „Стопанинът на птиците“). Големият въпрос за ползите и вредите от свободата е поставен още тук. Осъзнатият човек поставя дори не насъщното желание да се сдобие със свободата, а се пита, претегляйки я като на домакинска везна, какво е тя, дали ще му служи, няма ли да го затрие. По време на същото представяне участие взеха и синът на писателя, който също се казва Росен Босев, писателят Деян Енев и проф. Михаил Неделчев, който направи изненадващото признание, че прототип на героя Мишо Н. от разказа „Много зеленоок човек“ е именно той. Историята се е случила с него и я подарил на Росен Босев, който създал въпросния разказ, без да знае, че някой ден ще продължава да събужда читателския интерес с тази любопитна за времето си случка.

Някои разкази в томчето са по-увлекателни в самото си изложение, в завръзката, а финалът като че ли потъва – или се разтваря със зимната киша (пр. „Още първия ден, кандидате“), като при това остават достатъчно впечатляващи. Това говори за характер – Босев устоява на изкушението да създаде вездесъщ, шумен и бляскав финал, както инерцията повелява.

Но има и разкази, в които финалът главоломно се стоварва върху немеещия читател – като вече споменатия „Стопанинът на птиците“. В него на вид плавното спокойствие на историята с обичайните конфликти между властта и съвестния, но трескав и непримирим гражданин угасва под напора на мощна стихия. Сякаш априлският сняг, който се посипва над селото, донася вълнение като от лавина.

Други разкази са откровено сърцераздирателни, но при отсъствието на банални сантименталности и сладникави клишета; с малко думи, насочени право в целта, Босев създава непринудено разказване, на вид просто, но такова, от което костите изтръпват. Такова явление откриваме в разказа „Пармски виолетки“.

По-горе споменах обикновения човек, гражданина на социалистическата държава, който се задоволява с дребни радости. Не такъв е обаче героят в някои от произведенията в томчето: „От много време повестта „Последна снимка от една година“ се бе загнездила в съзнанието ми, но от активна журналистика, от сътрудничество на телевизията и радиото, от преглъщане на отровата на доскорошния ми семеен живот и от спорове за вечното в изкуството с водка все не ми оставаше време да излея насъбраните впечатления“.

Тук виждаме писателя като бохем, като трудещ се на полето на словото, като човек – не по-различен от днешните писатели, но в никакъв случай обикновен. Посещенията на писателските резиденции не са непознати на Росен Босев; при все това перото му си остава непокътнато и недокоснато от миризмата на пуешката супа в столовата, послужила, шеговит прийом, като вдъхновение за работа.

За софийските писатели казват, че нямат връзка с природата, не познават омаята на планините, не са дишали балкански въздух, а оттам едва ли не нямат и детство, пълноценен живот. Но ето че още в самото начало на романа „Портрети на небесни тела“ долавяме солидно отношение към планината:

„Да, такава непонятна бе природата – по сенчестите места двамата нагазваха сняг, който пълнеше острите половинки на оногова с пуретата, по равните пък платца ги заливаше горещо лятно слънце“.

Росен Босев е градски човек до мозъка на костите си, при него се среща градското любопитство, но и мъдростта на човека, познал „му сух, трошлив сняг, му пожълтели иглички“. Не е въпрос дори на еклектика да събереш природата, столицата с трамваите и панелките, инженерите и мечтателите в един роман; вкусът към всеобхватната наслада от дръзновението не налага един или друг мизансцен, нито жанрови ограничения. Свободата, уви, се оказва задължителна за писателя.

През 1988 г., на 18 януари Росен Босев слага край на живота си. Самоубива се в епоха, в която не се говори за самоубийствата; подобен род *прегрешения* не са били изричани и признавани. В моето детство никой не назова самоубийството на Чудомир, открих го случайно по-късно в един каталог на картините му. Трагедията винаги има поводи да се случи, но си остава такава; дали имаме право да я съдим и оневиняваме, дали човекът има право да избере дали да живее, е въпрос, нерешен в нашето време. А може би отговорите остават нещо лично. Наследството на писателя безспорно е голямо. Ето какво казва неговият герой – писателят от „Последна снимка от една година“:

„О, скъпи мои предшественици! Ще смогна ли, насърчен в началото на пътя си от вас, да стигна до умението да опиша с обич и със зрелост приглушения ви възрожденски морал към нашето външно нафукано, но вътре в себе си жадуващо топлинка поколение, на което давате толкова много – само някои от вас като писатели, но доста от вас като съхранени човеци!“.

Същото би следвало да кажем и ние, днешните пишещи към Росен Босев и писателите от неговото време. Благодарим за уюта, майсторе.

ДИАНА МАРКОВА

Росен Босев, „В очакване на хубавото време. Избрано“, изд. „Жанет-45“, Пловдив, 2026

Наталия Табакова: *Четящият Шумен*

Всяка инициатива си има своето начало, какво ви мотивира за създаването на клуба? Защо се спряхте на това име? Къде протичат в момента сбирките ви?
Идеята за читателски клуб се роди случайно, на една среща с няколко приятелки, с които си разменяме книги. Решихме да проверим дали още някой би се включил, защото колкото повече – толкова повече, както казва Мечо Пух. Дияна Николова, директор на Общинското предприятие „Туризъм, публични прояви и атракции“ в Шумен, гостоприемно предложи да направим сбирката във възрожденското кафене „Куфетария“, което се намира в Къщата на д-р Верби в старата част на града. Там през Възраждането са се събирали местните първенци на раздумки и кафе на пясък, поднесено с бяло сладко, каквото може да опитате и днес. Куфетарията е любимо място за нашите срещи и е наш дом вече почти две години. Името взехме от друга къща във възрожденския комплекс – Къща „Баба Райна“. Баба Райна се оказа интересна и малко тайнствена личност, за която не се знае много – вероятно е била сестра на един от местните лекари, самата тя е била застъпник за образованието на девойките и един от основоположниците на девическото педагогическо училище, което е първото в България. Това всъщност ни позволи да си изградим наш собствен, малко романтичен, събирателен образ за тази жена, и да си я представим така, както бихме искали, като символ на женската сила, интелект и образованост през възрожденската епоха. На първата ни среща дойдоха повече от десет човека, не познавахме никой от тях, и всички казваха едно и също: „Винаги сме искали да има читателски клуб в Шумен! Толкова е хубаво, че най-после се случва“. А когато много хора искат нещо, представят си какво е да го има, каква промяна ще донесе в живота им, по силата на вселенските закони то неизбежно се случва. Това е скритата енергия, която движи Читателски клуб „Баба Райна“ – споделеното желание да го има.

От каква възрастова група са клубните членове? Какъв е подходът ти за привличане на младата читателска аудитория?
Най-младият ни член беше на 18 години, днес е вече на 20. Най-възрастният ни член е на 81 години. Намирам този възрастов диапазон за чудесен, но мисля, че можем още да смъкнем долната граница.

Старите четат, младите – не, доколко е вярно това клише?
Хората в България четат. И стари, и млади. Или поне такива хора срещам аз. Възможно е статистиката да ме обори и коя сам аз, че да споря с нея, но отвъд числата, у хората остава желанието да попаднат на добра книга и вдъхновяваща история, които да ги развълнуват. И винаги са готови за това. Ако им го предложим, ако направим срещата възможна, ще разберем, че всъщност хората са изкушени да четат.

Как се приема съвременната българска литература от шуменските читатели, кои са авторите, около които се въртят дискусиите ви?
Преди да започнем нашите срещи, да си призная, аз нямах много широк поглед към съвременната българска литература. Имах свои любими автори, но трудно се решавах да експериментирам. Днес мога смело да кажа, че познавам много повече и различни жанрово български автори. Например по предложение на най-младия ни член един от първите ни гости беше Симона Панова с нейната фентъзи трилогия „Змей закрилник“. Влюбих се в нейния Видин от пръв поглед, напълно неочаквано за мен. Никога не съм била там, но се усеща все едно съм била много пъти. Интересното е, че някои от по-възрастните ни членове имаха съпротива към жанра, но след срещата със Симона се превърнаха в най-големите ѝ почитатели.

Какво те ръководи при подбора на гостуващите автори?
След като направихме няколко срещи на клуба и се опознахме, разбрахме, че харесваме много различни стилово и жанрово автори. Въпреки това си помислих, че би било чудесно не само да си говорим за книги, а да можем да се срещнем с авторите. Явно съм визуализирала много силно желанието си, защото на следващия ден една дама, автор на няколко книги, се свърза с нас, за да попита бихме ли искали да организираме среща с нея. Едното събитие водеше към друго, без никаква предварителна подготовка или планиране. На наша среща членка на клуба предложи да поканим нейния любим автор, Николай Терзийски, а аз тъкмо си бях поръчала неговата „Родиния“. Ники дойде и говори не само за собствените си книги, а и за тези, на които е редактор, и сподели много топли думи за двамата автори. Така веднага ни се прииска да прочетем „Месечината, огромна като тиква“ на Боян Йорданов и „Отвъд спирка „Съвършена“ на Георги Геров. И двамата приеха поканата ни да гостуват при нас, а с тях започнахме традицията да правим на нашите срещи и включване от редактора с кратко видео послание към гостуващия автор. Това носи съвсем различен контекст в разговора, допълва и обогатява срещата. Много ми харесва, когато на срещата може да присъства и илюстраторът, както се случи с Марин Трошанов и Веселин Чакъров, автора и илюстратора на „Ламя ЕООД“. Веско допълни разговора със собственото си разбиране на героите, как той ги е видял като художник, за да ги нарисува след това и образите им да достигнат до нас, видени през неговите очи. За мен беше изключително вълнуваща и срещата ни с Дияна Нанева, художник и илюстратор на юбилейното издание на „Ян Бибиян“, излязло по повод 140 години от рождението на Елин Пелин. Илюстрациите на Дияна са толкова въздействащи, че дори и аз, когато прочетох книгата може би за трети път на доста далечна от детската възраст, останах омагьосана. Дияна донесе в Шумен оригиналните акварелни илюстрации, за да ни ги покаже на живо, и сподели, че го прави за пръв път. Беше вълшебно! А най-хубаво при срещите с чуждестранни автори е когато присъства преводачът. Рада Ганкова ни гостува два пъти, с авторите на романите „Морската градина“ и „Шепотът на пчелите“. Рада привнесе съвсем различно разбиране на текста през собствения си поглед на преводач, разказа смешни случки от работата ѝ по преводите и донесе толкова много колорит и светлина, че ни се иска да направим отделна среща с нея, посветена на работата на преводача.

Има ли автор, който остави трайна следа с присъствието си? Кое представяне ще помниш винаги?
За мен всяка среща е лично преживяване, и когато ме питат защо влагам време и усилия, винаги отговарям, че го правя от чист егоизъм. Правя го за себе си. Освен това съм безотговорна – не се подготвям предварително за срещата с въпроси или сценарии, оставям разговорът да се случи от само себе си. После дълго го нося с мен, в ежедневните неща, които правя. С някои автори разговорът започва много преди срещата. С Евгения Динева даже за малко да пропуснем представянето на „Калава“, така се бяхме заговорили на една пейка. Но може би срещата със Софи Бехерано де Голдберг беше едно от най-силните ни случвания. Не като литературна среща, а като нещо дълбоко човешко и дължимо. Бащата на Софи е живял в България през ранното си детство, но един ден животът му се обръща и той и семейството му трябва да се борят, за да оцелеят през годините на Втората световна война. От неговите спомени се ражда романът на Софи „Морската градина“. Когато научих за предстоящото му публикуване, се обадих в издателството, за да поканя Софи в Шумен и за огромна моя изненада тя прие. Тогава не знаех, че бащата на Софи е бил спасен в един чифлик, наблизо до Шумен,

Наталия Табакова. Снимка Христо Тодоров

където е живял месеци заедно с майка си. Пътувайки за нашата среща в Шумен, Софи мина по стъпките на своя баща, малкия Алберто, за пръв път през живота си. Пристигайки при нас, тя се обърна към хората в залата с думите от предговора на романа: „Аз съм дъщеря на спасения, а вие сте синове и дъщери на спасителите. Сякаш безкрайният път на миналото ще се срещне с настоящето. В продължение на много години си представях как ще мога да ви погледна в очите и да изразя най-дълбоката ни благодарност“. Благодарността разширява кръга на доброто и ни прави съпричастни. Както самата Софи пише, тя говори с гласа на няколко поколения. На своите баба и дядо, на своя баща, на своите три деца и на техните общо девет деца. Едно от тези внучета се казва Наталия. И една от моите баби се казва София. Този глас ни свързва отново със себе си и с всички хора, живели някога, а дори и с тези, на които им предстои да се родят.

Освен писателите, които гостуват в Шумен и книжните премиери, каква друга дейност развива клубът?
Във времена на изкуствен интелект мисля, че е важно да откриваме и работим за връзките между нас, хората. Затова освен литературни срещи, правим и други събития, в които търсим свързване през други изкуства. Прекрасна беше срещата ни с актрисата Пламена Гетова, с която си говорихме за литературата през театъра и киното, за филма ѝ „Денят, в който тя ще се роди“ по разказ на Йорданка Белева и любимите ѝ роли в театъра. Това е един по-различен поглед, който има смисъл за четящия човек.

Важна ли е литературната децентрализация? Остават ли все така в медийна сянка събитията извън столицата? Как може да бъде променено това?
Тук отново става дума за свързване – като обратното на отделеност и самостоятелност. Не е толкова важно къде живеем, колко далеч сме или колко важни и самостойни сме, а искаме ли да бъдем свързани с другите. И ако искаме, какво правим, за да се случи това? Ако искам да има литературни събития там, където съм, значи трябва да направя така, че да се случат, и да търся съмишленици. От това мое лично осъзнаване започна нашето приятелство с РБ „Пенчо Славейков“ – гр. Варна, което е много специално и ценно за нас. След като се свързахме с тях и направихме заедно няколко срещи в Шумен и Варна, те ни поканиха за свой партньор в техния литературен фестивал „Литературен прожектор“. Програмата на фестивала изследва литературата като жива и променяща се форма през призмата на различните изкуства и този подход много силно резонира с мен. Фестивалът беше на изключително ниво и очаквам с нетърпение следващите му издания. Мисля, че това е пътят – през споделяне и свързване с другите.

НАЦИОНАЛЕН ФОНД КУЛТУРА

Интервю на ВЛАДИСЛАВ ХРИСТОВ

Гарт Грийнуел, „Чистота“, прев. от английски Мария П. Василева, изд. „Black Flamingo Publishing“, С., 2026, 248 с., 13 евро

София. Американски преподавател прекарва последните месеци преди заминаването си от България. Между преподаването, приятелските разговори и интимните срещи той се опитва да разбере собствените си желания, границите на близостта и сложните отношения между любовта и властта. В девет взаимно свързани истории Гарт Грийнуел продължава литературния свят на своя забележителен дебют „Каквото ти принадлежи“. С болезнена искреност авторът оголва чувствата на главния герой, разкривайки неговата уязвимост, противоречията на желанието и непрестанното търсене на близост и принадлежност. „Чистота“ е едновременно интимен разказ за любовта и самотата и безкомпромисно изследване на желанието, срама, сексуалността и паметта.

Матей Вишниек, „Корабът“, прев. от румънски Огнян Стамболиев, изд. „Колибри“, С., 2026, 466 с., 16 евро

Свободата като висш смисъл на съществуването и бунт срещу идеологическите окови. В търсене на истината за човека и неговата душевна същност, Матей Вишниек ни кани на едно дълбоко интелектуално и сетивно пътуване през страниците на юбилейния сборник „Корабът“. Авторът превежда читателя през лабиринтите на поетичното слово, философската проза и провокативния театър на абсурда. Преброжда както мрачните, манипулативни пространства на тоталитарните утопии, така и лъскавите, но празни капани на съвременното консуматорско общество. Текстът се превръща в територия на духовна съпротива, където желанието на човека да живее като напълно свободно същество остава единственият сигурен фар сред хаоса на историята.

Тициано Терцани, „Още един кръг с вертележката“, прев. от италиански Ния Филипова, изд. „Колибри“, С., 2026, 672 с., 20 евро

Болестта като път към себепознание и откриване на собствената идентичност. В търсене на лек за тялото и духа и с поглед, потопен в дълбините на съзнанието, Тициано Терцани поема на едно различно пътуване, „обратно към корените“ – от Ню Йорк, през Тайланд, Хонконг, Индия, Филипините, до загадъчните и умиротворяващи Хималаи. Преброжда мъчителните пътища на модерната медицина и тайнствените пътеки на лечебни практики, предписани от свещени текстове и древни мъдреци. Срещат се, преплитат се и се разминават философиите за живота и изцелението, възгледите за света и човека, ценностите и традициите на западната и източната цивилизация.

Книгата на Дилян Бенев „Необратимо“ в исторически и в съвременен контекст

Творчеството на Дилян Бенев е необичайно и заслужаващо внимание явление в съвременната българска литература. То се ситуира в една област, която все още е недостатъчно изследвана и не разполага с прецизна терминология за жанрово определяне на творби като неговите. Имам предвид област на словесното творчество, където намират пресечна точка по-мисловните по тип афоризъм и сентенция (можем да мислим тук дори и за някои видове гатанки), но също и заредените с повече художествена образност импресия и миниатюра. В българската литературна история подобен тип творби най-често се свързват с имената на Стоян Михайловски (автор на многобройни „апофтегми“ и „откръшлеци“, и на Атанас Далчев (с неговите „Фрагменти“), а в чуждестранната литература примерите са многобройни – като се започне от моралистичната традиция на френския XVII в. (Паскал, Лабрюер, Ларошфуко), мине се през „фрагментите“ на немските романтици и се стигне по-близо до съвременността, където се открояват имената на философите Ницше и Чоран, на религиозни автори като Владимир Глика, на консервативни мислители като колумбийския писател Николас Гомес Давила. Напоследък в българската литература интересът към формата на фрагмента чувствително нарасна, като тука могат да се споменат имената на Димитър Коруджиев, Пламен Антов, Поли Муканова и др.

При всички случаи става дума за кратки форми, които изискват от страна на автора им максимална степен на изкристализиране на словото, а от страна на читателя – напрегнато ответно внимание, за да може да „вкуси“ заложения в отделната творба смисъл.

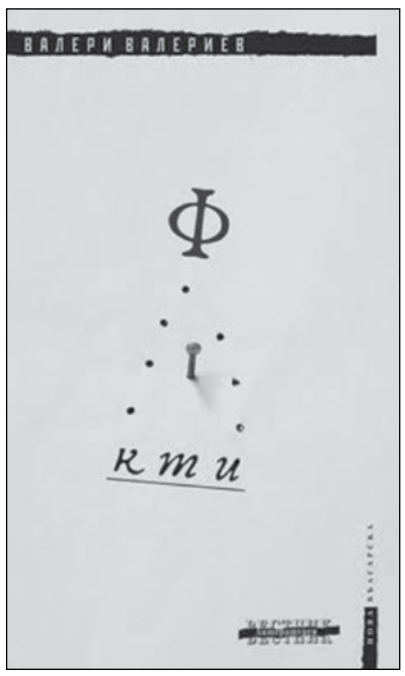
Въпреки че Дилян Бенев е автор на книги с различна жанрова и тематична характеристика, неговата главна сила според мен е сатиричеката – виждането и улавянето на онези черти от заобикалящата ни действителност, които са дефектни и уродливи, които влизат в противоречие с някакви прокламирани идеали и показно издигани социални претенции – индивидуални или колективни. Мисля, че това важи и за книгата му „Необратимо“, излязла в престижното издателство „Изток-Запад“ (София – 2023) и получила благоприятен прием и в чужбина. Книгата е разделена на две части, като разделителният принцип между тях не е жанров, поне според мен, а конструктивен. В първата част творбите му са по-близо до онова, което наричаме крилата фраза, или дори пословица, само че не народна, а авторска. Докато във втората част преобладават афоризми, които (по определението на автора) представляват безглаголни словосъчетания от две думи. Подходът, избран от Д. Бенев в тази част, му дава възможност да експериментира в максимална по ударната си сила степен на парадоксалност, съчетавайки обикновено противоположни по смисъл реалии. Ще дам по няколко примера от всеки раздел, за да стане ясно какво имам предвид. Те са взети почти произволно, но не съвсем – всеки читател предпочита онези творби, които отговарят на неговия естетически вкус и на моралното му кредо като личност. От първия раздел: „Адът – плагиатът на комунизма. И в него всички са равни“; „От пребоядисване боя не хваща“. От втория раздел: „Престъпно извисен“; „Щедро егоистичен“; „Ментата – ментор“ (мисля, че тирето, което си позволявам да добавя, е необходимо).

Във време когато някои са склонни да предоставят „портретирането“ на актуалните обществени язви на по-меките му критици, наричани „хумористи“, Д. Бенев предпочита да постави пръст в социалните рани и да изрази по свой начин болката, която е усетил при съприкосновението си с тях. Защото тези рани не белязват само обществената „снага“ вън от нас – те са, в една или друга степен, и наши собствени рани, нуждаещи се от спешно лечение. Дали книгите на Дилян Бенев ще помогнат за това, ще каже само безпристрастното време, което не обръща внимание на нашите суперлативни отсъждания, че едно ли друго нещо е станало „историческо“ още днес и сега – историческото значение на едно събитие, както и на едно творчество се вижда единствено в ретроспектива. С тази заключителна уговорка пожелавам „На добър път“ на „Необратимо“ – книга на необичаен, наблюдателен и непримирим автор.

КАЛИН МИХАЙЛОВ

Дилян Бенев, „Необратимо“, изд. Изток-Запад, 2023

За фактите или причината да ходим с изцапани обувки

От известно време се каня да напиша зен рецензия за книгата „Факти“ на Валери Валериев. Публикувана е през далечната 2015 г., когато светът все още беше едно спокойно място, но всички вече знаем – фактите не са това, което бяха. Факти са обаче следните неща – помня Валери от цяла вечност покрай един конкурс на сп. „Алтера“ на тема „Екстаз“, в който сред отличените имаше и мой разказ; Валери беше победител в конкурса, а освен това беше облечен в костюм (без вратовръзка), което ме впечатли, тъй като беше сред първите хора в костюм, които срещах; някоя и друга година след конкурса негови роднини ме прибраха на стоп към София, но нищо друго не помня от това пътуване.

Причината да се спра на тази книга е заглавието, както се подразбира. Няма нищо по-предизвикателно за едно зен съзнание от натрапчивото присъствие на т.нар. факти. Тези градивни блокчета на илюзията се изправят пред непосредствената природа на нещата и ни пречат да прозрем истината и поезията отвъд буквите и значенията, някъде в пространството между атомите, изплели неуловимата мрежа на Индра. Това е пространството, в което Дзенът броди самотен, тропа сърдито със своята дървена сопа, защото всичко по пътя му пречи да види Пътя.

Фактите винаги ми действат разсейващо, затова започвам така – котката до мен спи (когато спи, се шегувам, че всъщност работи), на канапето до мен е „Обиколката на Галия“ от поредицата за Астерикс, на перваза има две дюли, гигантски рапан и четири малки кактуса. Наоколо е разхвърляно, а най-отгоре върху шкафа заплашително висят ръчно изработените розови змийчета от короната на Горгона Медуза, създадена от Яна за отминалия Хелоуин. Ето, случайността беше назована, Дзенът призован, време е да се разходя из книгата.

Започвам разходката произволно през съдържанието, което е разделено тематично. Започвам с раздел „Орнитология“ и влизам през вратата на стихотворението „Св. Седмочисленици“. Срещам лирическия аз, който се бори с гълъбите пред църквата. Започва със следния стих – „приятелството с животните не носи полза“ – и продължава с това, че те не различавали добро от лошо. Наистина интересно. Най-яркият ми спомен с гълъбите в тази градинка е как синът ми (на около три по това време) протяга ръце към прелитащите гълъби горе и казва: „Приятели мои“. Запомнил съм го като един малък св. Франциск, който се обръща с топли думи към своите приятели животните. Дали тук е важен въпросът как назоваваме нещата – гълъби, летящи плъхове, носители на мира и т.н.? В тази връзка се сещам за един коан, приписван на дзен майстора Баоци. Един ден той чул гукане на гълъб и попитал ученика си: „Какъв е този звук?“. Ученикът отговорил: „Гълъб“. Майсторът отвърнал с предупреждение да не се оклеветява истинското учение на Буда и го ударил с пръчката си. Разхождам се още малко в стихотворението на Валери Валериев, виждам го как изтръсква трохи близо до чешмичката пред църквата, заобиколен от птиците. Махам ръка за поздрав, но той не ме вижда.

Отварям очи, все още съм на канапето вкъщи. Котката спи до мен, а синът ми чисти калните си маратонки в банята. Прелиствам книгата, попадам в раздел „Археология“ и стихотворението „Радио“. Затварям очи, влизам мислено в стаята на лирическия аз, където той стои изправен с шпага в ръка. Бие се първо с белотата (ето къде е била!), а после и срещу архиврага – часовника. Разбира се, констатира, че времето трудно може да бъде победено. След това чува по радиото гласа на мъртъв човек (певец може би, повечето и без това са мъртви), шпагата се превръща в антена и следващата му цел е да улови радиото на живите. Накрая е уморен и разбира, че битката е изгубена, просто трябва да поддържа добра форма.

Продължавам направо и завивам през страниците към раздел „География“ и стихотворението „Преди закуска“. Ето, и тук провидението се намесва, протяга кокалестата си ръка и щрака с пръсти като фокусник. Стихотворението завършва с желанието на лирическия аз обувките му да са изцапани с нещо. (А само допреди малко синът ми чистеше изцапаните си обувки в банята.) Преди обаче да стигнем до поантата, да започнем от началото на стихотворението, а именно с един спомен от 90-те. Авторът хвърля бутилки от балкона от шестия етаж, без да гледа, и се вълнува дали някой ще пострада. Като се замисля, това беше нещо обичайно през 90-те. Аз също обичах да хвърлям неща от балкона. Най-често мандарини върху колата на съседа от третия етаж, който печелеше парите си като екстрасенс и имаше много златни пръстени. Както и да е. Та този и други спомени пречат на лирическия аз да закуси преди 10:30 ч. (Ах, този часовник, трябва непременно да го прободе с шпагата!) Той излиза по нощница пред новия блок, чуди се дали да върви по посока на часовниковата стрелка (?!), улицата я преасфалтират, затова е мека от жегата. И тук стигаме до желанието му обувките да бъдат изцапани. Така, изцапаните обувки би следвало да говорят за желание за автентичност, да изкарат нещо преживяно и отминало, а също сигурно призовават за отхвърляне на показността. Само че тук, стоящ по нощница пред блока, той има невероятен шанс да потопи крака в мекия асфалт и да си отмъсти на времето, като поне за малко увековечи стъпките си. Сигурен съм, че го е направил.

Часовникът започва заплашително да тиктака, което значи, че зен рецензията трябва да свърши съвсем скоро. Колко бързо лети времето, когато човек е разсеян. Решавам да премина на бърз ход през останалата фактология на книгата. Какво виждам ли? Един кабинет с най-ексцентрични факти – фосфоресциращи полицаи, бунище на курорта, душа с годежен пръстен, боси крака, чиста любов, ТИР-ове, св. Иван Рилски, собствена възглавница, полски кринове, раздрънкан касетофон, кръстоносци, КАТ, Караваджо, стриптийз клуб, стая с пясък, старото издание на Винету, белотата на стаята, безсмислен бой, мечка стръвница, пешеходна пътека и още много.

Отварям очи, отново съм на канапето. Котката ближе усърдно опашката си. Върху шаха има чаша с недопито вино. Книгата „Факти“ на Валери Валериев лежи недостъпна до мен. Някой се качва по стълбите към горния етаж и чисти обувките си в изтривалката.

МИРОСЛАВ ХРИСТОВ

Валери Валериев, „Факти“, изд. „Литературен вестник“, 2015

Както е предписано

Хенри Слесар

– Без повече лъжи – каза Паула. – За бога, докторе, без повече лъжи. Живея с лъжи през цялата изминала година и съм уморена от тях.
Бърнстейн затвори бялата врата, преди да отговори, милостиво закривайки завитата в чаршафи неподвижна купчина на болничното легло. Хвана младата жена над лакътя и тръгна до нея по застлания с плочки коридор.
– Той, разбира се, умира – той сякаш поведе почти непринуден разговор. – Никога не сме ви лъгали за това, госпожо Хилс. Знаете какво ви казвахме през цялото време. Надявах се досега да се чувствате малко по-примирена с този факт.
– Бях по-примирена – горчиво рече тя. Спряха пред малкия кабинет на Бърнстейн и тя дръпна ръката си. – Но тогава ми се обадихте. За това ваше лекарство…
– Трябваше да ви се обадим. Сенополинът не може да бъде използван без разрешението на пациента и след като вашият съпруг изпадна в кома преди четири дни…
Лекарят отвори вратата и кимна на жената да влезе. Тя се поколеба, после влезе. Той седна на стола си зад купчините бумаги. Помръкналото му лице се разведри и той я изчака да седне на стола срещу него. Вдигна телефонната слушалка, върна я на мястото ѝ, пошумя с книжата и после събра ръце на медицинския бележник на бюрото си.
– Сенополинът е любопитно лекарство – отбеляза той.
– Самият аз имах малък опит с него. Може би сте чули за противоречията около него.
– Не – прошепна тя. – Не съм чувала за него. Нищо не ме е интересувало, откакто Анди се разболя.
– Във всеки случай вие сте единственият човек на света, който може да реши дали съпругът ви да приеме лекарството. То е странно вещество, както казах, но при настоящото положение на съпруга ви мога да ви уверя, че изобщо няма да му навреди.
– Но ще му помогне ли?
– Това е най-противоречивата част, госпожо Хилс.

*

Греби, греби, греби на своята лодка, припяваше си той наум, докато чувстваше издаваните езици на прохладната вода под пръстите си и се носеше ли, носеше под приведените върби.
Ръцете на Паула закриваха нежно върху очите му и той ги вдигна. После целуна меките длани и ги притисна до бузата си. Когато отвори очи, се изненада, че лодката всъщност е легло, водата е само плискането на дъжда срещу прозореца, а върбите са дълги сенки по стените. Само ръцете на Паула бяха истински, осезаеми, опрени на лицето му, истински и успокояващи.
Той ѝ се усмихна широко.
– Ама че работа – каза той. – За минута си помислих, че сме се върнали на езерото Фингър. Спомняш ли си онази нощ, в която открихме, че има спукана тръба? Никога няма да забравя как изглеждаше, когато видя края на роклята си.
– Анди – каза тя тихо, – Анди, знаеш ли какво се случи?
Той се почеса по главата.
– Като че ли доктор Бърнстейн бе тук преди малко, нали? Пак ли ми инжектираха нещо?
– Лекарство, Анди, не помниш ли? Имат един нов чудотворен препарат. Докторът ти каза за него и че си заслужава да се опита…
– О, да, спомням си.
Той се изправи небрежно в леглото си – сякаш всеки ден му хрумваше да прави точно това. Взе кутията цигари до леглото си, извади една и запали. Пуши замислено известно време и после си спомни, че последните осем месеца само е лежал и нищо друго. Бавно вдигна ръка към ребрата и опипа тялото си.
– Поясът, къде по дяволите е поясът – зачуди се той.
– Свалиха го – рече Паула през сълзи. – О, Анди, свалиха го. Повече не ти трябва. Излекуван си, напълно излекуван. Това е чудо!
– Чудо…
Тя го прегърна – не се бяха прегръщали от инцидента преди година; инцидентът, който счупи гръбнака му на няколко места; беше на двайсет и две години, когато това се случи.

*

Изписаха го от болницата три дни по-късно; след половин година в приглушения бял свят, градът отвън изглеждаше дивашки гръмък и бунтовно пъстър, като град в разгара на карнавал. Никога в живота си не се бе чувствал толкова добре. Изгаряше от нетърпение отново да усети играта на мускулите си. Бърнстейн бе изнесъл обичайната реч за почивка, но седмица след като го пуснаха на свобода, Анди и Паула облякоха костюмите си за тенис и отидоха да играят на корта.
Анди винаги е бил отдаден играч, но сковаността му форхенд и слабата игра при мрежата му пречеха да бъде нещо друго от приличен аматьор. Сега сякаш се изпълни с някаква демонична сила на корта и нито една топка не се изплъзна от гладко движещата му се ракета. Той сам се изненада от точността на своите съкрушителни сервиси и невероятната си игра при мрежата.
Паула, която в колежа бе шампион на младежкия отбор, изобщо не успя да се справи; през смях, тя се отказа и започна да гледа борбата му с професионалния играч на клуба. Анди взе първия сет с 6:0, 6:0, 6:0 и вече знаеше, че с него се беше случило нещо по-вълшебно от медицинска помощ.
Въодушевени като ученици, те разговаряха за това отново и отново през целия път до вкъщи. След като завърши колежа, Анди се беше хванал в една борсова къща и до инцидента се отегчаваше до смърт от работата си, сега започна да се чуди дали да не направи кариера на тенис корта.
За да се уверят, че изключителната му игра не е просто щастлива случайност, те се върнаха в клуба на следващия ден. Сега Анди се натъкна на бившия претендент за купата „Дейвис“ и до края на следобеда, когато сърцето му вече биеше до пръсване от победата, той знаеше, че е истина.
Същата нощ, когато Паула седеше в скута му и Анди галеше дългата ѝ кестенява коса, той рече:
– Не, Паула, всичко това е грешка. Бих искал да продължа и може би да участвам в националните първенства, но това не е за мен. Това все пак е само игра.
– Само игра ли? – закачливо се присмя тя. – Ама че реплика от следващия шампион.
– Не, сериозно говоря. О, нямам предвид, че имам намерение да оставам на „Уолстрийт“. Това също не ме блазни. Всъщност си мислех да се захвана отново да рисувам.
– Да рисуваш ли? Че ти не си рисувал от първата година в колежа насам. Мислиш ли, че можеш да си докарваш достатъчно доходи?
– Винаги съм се справял доста добре, знаеш това. Бих искал да се опитам да направя няколко рекламни илюстрации. В името на хляба и картофите. После, когато вече не трябва да се безпокоим от кредиторите, ми се ще да нарисувам някои свои картини.
– Не ми се прави на Гоген, приятелче – тя го целуна леко по бузата. – И недей да зарязваш съпругата и семейството си заради някаква си таитиянска идилия…
– Какво семейство?
Тя се отдръпна от него и разрови огъня в камината. Когато се върна, лицето ѝ грееше от топлината на пламъците и от горещите новини.
Андрю Хилс Младши се роди през септември. Две години по-късно се роди Дениз и пое управлението на завещаната количка. По това време Анди Хилс вече изпяваше името си за корицата на най-високотиражните списания в Америка и те бяха щастливи да го напишат там. Допълнителната слава като един от най-добрите тенисисти аматьори в страната направи това име още по-желано.

*

Когато Андрю Младши бе на три, Андрю Старши направи своята най-важна стъпка в полето на изкуството. И това не беше корица за „Сетърдей Ивнинг Пост“, а първа изложба в Музея на модерното изкуство. И тя предизвика такъв порой от суперлативи, че „Ню Йорк Таймс“ намери за нужно да съобщи за този отклик в каре на първа страница.
Същата нощ в дома на семейство Хилс се състоя тържество, на което дойдоха най-близките им приятели: броеве на лъскавите списания бяха церемониално изгорени и пепелта бе събрана в кутия от дрогерията, която Паула бе донесла по този повод.
След месец вече подписваха документите, с които купуваха къща на върха на един хълм в Уестчестър, с гледащо на север студио с размера на целия им предишен апартамент.
Беше на трийсет и пет, когато изпита нужда да оправи затлачената политическо положение в града им. Славата му на художник и шампион по тенис (дори на трийсет и пет той оглавяваше националните класации) му помогнаха лесно да влезе в политическите ешелони. Отначало идеята да убеждава гласоподаватели го отблъскваше, но след като се беше хванал, нямаше къде да ходи.
Победата се оказа лесна и той влезе в общинския съвет. Постът му не беше висок, но Анди бе достатъчно известен, че да привлече вниманието на страната. През следващата година започна да получава посещения от важи клечки в партийните кръгове. На следващите щатски избори името му беше в листата. Още преди да навърши четиресет, Андрю Хилс стана сенатор.
Същата пролет той и Паула прекараха цял месец в Акапулко, в очарователна вила, която се издигаше в прохладните сенки на стръмните планини, гледащи към залива. Там Анди заговори за своето бъдеще.
– Знам какво планира партията – рече той на своята съпруга. – Но знам, че грешат. Но аз не съм направен от президентско дърво, Паула.
Решението обаче се оказа ненужно. До лятото азиатските

Снимка Паоло Белони

съюзници вече се бяха уморили от неспирните преговори с мироопазващите сили и бяха започнали своето настъпление към границата на Аляска. Анди бе изпратен там с ранга майор.
Храбростта и достойнството във военните действия, брилянтното връщане на Шактолик, Бялата планина, и предстоящият триумфален марш в Ноум му осигуриха място във Висшето командване на Обединените сили.
До края на първата година от началото на войната той вече носеше две сребърни звезди на рамото си и му бе поверена една от най-важните мисии: да представлява Обединените сили в преговорите, които се водеха на остров Фокс в Алеутианския архипелаг.
После той упорито отричаше, че е единственият отговорен за успешното завършване на мирните разговори. Американските граждани вече дотолкова го смятаха за герой и на следващата година той се настани в Белия дом с невиждана дотогава в историята победа на изборите.
Беше навършил петдесет, когато остави Вашингтон.
И все пак най-големите му победи предстояха. По време на втория му мандат интересът му към Световната организация вече бе спомогнал за утвърждаването на позицията му на световната политическа сцена. Като първи секретар на Световния съвет, заради умението му да намира работещо компромисно решение между разминаващите се идеологически фракции, той стана пряко отговорен за създаването на Световно правителство.
На шейсет и четири години Андрю Хилс стана Президент на света и остана на този пост до доброволното си пенсиониране на седемдесет и пет. Беше деен, енергичен и ловък тенисист; все още можеше да създава творби, които да накарат световните артистични среди да занемеят. И двамата с Паула се бяха пренесли окончателно в къщата си в Акапулко.
На деветдесет и шест години започна да се уморява. Андрю Младши вече имаше четирима внуци. Дениз пък трябваше да се грижи за очарователни близнаци, но все пак се отби да го види, преди да легне на смъртния си одър.

– Но какво е това вещество? – попита Паула. – Ще го излекува ли, или какво? Имам право да знам!
Доктор Бърнстейн се намръщи.
– Доста е трудно да се опише. То няма силата да лекува. То е нещо като халюциноген, но има много особено свойство. Предизвиква видение насън.
– Видение ли?
– Да. Невероятно дълъг и подробен сън, в който пациентът изживява целия си живот. И го изживява точно по начина, по който би искал да го изживее. Може да наречете този медикамент упойващо вещество. То обаче е най-хуманното, разработено до момента.
Паула се загледа в неподвижната фигура в леглото. Ръката му бавно се движеше по чаршафа, а пръстите се протягаха и свиваха към нея.
– Анди – рече тя задъхано, – Анди, скъпи…
Ръката му попадна върху нейната, немощна, състарена.
– Паула – прошепна той, – кажи довиждане на децата от мен.

Превод от английски: НИКОЛАЙ ТОДОРОВ

„Бариерата“ по Павел Вежинов, драматургична версия Крис Шарков и Александър Секулов-младши, режисьор Крис Шарков, Драматичен театър – Пловдив, 2026, фотограф Георги Вачев

Летящите хора на Павел Вежинов в Драматичен театър – Пловдив

„Бариерата“
по Павел Вежинов
Драматургична версия Крис Шарков и Александър Секулов-младши, режисьор Крис Шарков, сценография Никола Тороманов, композитор Петко Славов, видео визия Ралица Георгиева, визуална идентичност и дизайн Студио Punkt, фотограф Георги Вачев.
Участват: Климентина Фърцова, Иван Юруков, Борис Кръстев, Мария Сотирова
Премиера 31 март 2026 г., Драматичен театър – Пловдив

Повестта на Павел Вежинов „Бариерата“ отново оживява на сцената, този път в Драматичен театър – Пловдив. През 2026 г. се навършват петдесет години от първото издание на заглавието. Режисьорът Крис Шарков работи по драматизацията съвместно с Александър Секулов-младши.

Сюжетът анализира безграничността на добротата, разглежда проблемите за самотата, за наивната вяра, за доверието, съсредоточени в отношенията между две тотално различни човешки същества. Вежинов среща самотния музикант Антони и причудливото момиче Доротея като преобръща световете им нагоре с краката. В основната на философията му е не толкова въпросът можеш ли да повярваш в невъзможното, а по-скоро искаш ли да му повярваш. Среща, която красиво и поетично разрушава представата за различията между наивната младост и уверения опит. Построената от автора бариера на пръв поглед разграничава разума от вярата в сюрреалистичните възможности. Метафора, която разшифрова широко отворената пропаст между посредственото мислене и възможностите на фантазията.

Случайността отвежда Антони в света на сюрреалистичните аномалии, а Доротея – в света на музиката. Първичната доброта на самотния мъж се превръща в искрена привързаност към младото момиче. Любовта, която описва Вежинов е не просто помежду им, а много по-мащабна, универсална, между световете и различията им. Двамата успяват да преминат бариерата, така че съвместният им полет да бъде възможен.

Драматизацията на Крис Шарков и Александър Секулов-младши запазва ефирността на разказа, метафоричния език, лекотата, с която историята създава наивността на невъзможното. Същината на работата им е съсредоточена в ретроспективната подредба на сюжета и пречупването му през наблюденията на добавения персонаж на Следователя. Спомените на Антони оживяват и се смесват в момента на разпита. Така изведени все по-естествено преливат една в друга паралелните линии на действието. Създава се усещането за няколко възможни вариации на драматургичния разказ – от една страна, това е реална среща между два живота, довела до фатален край, съществуваща в спомените на Антони, от друга – въображаем свят, плод на фантазията му. Скоковете във времето са начертани внимателно в последователността си, така че да изглеждат като разказани и едновременно преживени, а преливането в различните реалности е изведено посредством моменти на много точни включвания и разминавания в активността на персонажите на Доротея и Следователя. В този смисъл добавеният персонаж изиграва ключово важна роля в съхраняването, подсилването и извеждането на магическия реализъм в сценичната интерпретация. Постановъчният екип успешно защитава изградения междинен свят на реалното и нереалното, което спомага за постигането на метафизичния и криминален характер на повестта.

Сцена от спектакъла, фотограф Георги Вачев

В продължение на концепцията от драматизацията режисьорската работа на Крис Шарков се съсредоточава в изграждането на лабиринт, чийто център е Антони. Съвместно със сценографа Никола Тороманов създават сценичния разказ в нереалното пространство на свръхестественото, парадоксално рамкиран в материалното. Помещение с разпилени вещи, голяма маса централно поставена в помещението, до нея електрическо пиано, вляво диван, зад него гофрирана стена, в дъното баня, в дълбочина на сцената повдигнат от нивото на помещението балкон, а вдясно бюро с офис лампа. Пространството условно е разделено на две от екран, който скрива прозорците към балкона. В началото екранът служи за прожекция на снимки от следствието и убийството на Доротея. Потъвайки в хода на спомените, екранът се прибира и Доротея оживява. Решенията на Никола Тороманов правят възможно провеждането на неправолинейния разказ в представлението. Пространствената композиция е изключително добре подредена игрална дъска. Подобно на играта от едноименния филм „Джуманджи“ (1995) – всеки следващ ход, реално или асоциативно, пренася зрителя в нова атмосфера, ситуация или място. А с напредването на сюжета, преведена през лабиринта, публиката се заразява все повече с наивността на Антони, откровено вярвайки в чистите му намерения и привързаност. За пореден път съвместната работа на Крис Шарков и Никола Тороманов доказва страхотния им тандем.

За целта спомага и музикалното оформление на композитора Петко Славов. В историята е намерен ход за мястото на музиката в отношенията между Антони и Доротея. Създадената атмосфера от музикалната среда и изпълненията на живо мелодии, и най-вече начинът и отношението, с което това се случва, събират емоционалната есенция на представлението. В музиката е кодиран целият хаос от емоции, объркаността, безнадеждна отчаяност и категорична вярност, разглеждани от заглавието.

Ролята на Антони е в ръцете на актьора Иван Юруков. Така решен и поставен в многоизмерната ситуация персонажът му е предизвикателство за актьорското изпълнение, с което Иван Юруков се справя безкомпромисно. През тялото му преминава плавен и непрестанен процес на неконтролируемо опияняване. Сякаш идеята за полета е нещо, което е очаквал през целия си живот, но никога не е предполагал, че ще достигне. В играта му е кодирано много фино чувство за хумор, породено от любопитството, загрижеността и страха на персонажа. Това придава специфична чувствителност, която Иван Юруков запазва в цялото си изпълнение. Страхотно постижение е поетапното и много категорично емоционално нарастване на напрежението от преживяното. Определено изпълнението заслужава внимание и отличие.

В ролята на Доротея е актрисата Климентина Фърцова. Двамата създават много добро и оправдано сценично партньорство в добре разчетените различия на персонажите им. Сцената на съвместната им песен е като преломен момент за сюжета. Тогава сякаш персонажите им за първи и последен път постигат едновременно своето най-върховно и възвишено емоционално усещане. Другата линия, посредством която е прокарана линията на хумора, е тази на Доктора и бившата съпруга на Антони. Те са крайните образи, между които Антони се лута – адвокатите на материалното и на духовното. В изпълнението и на двете роли е актрисата Мария Сотирова, която категорично разграничава двата образа. Намерен е различен подход в изграждането им и различен маниер на поведение. В персонажа на Доктора актрисата залага на непоклатима увереност, а в изпълнението на бившата съпруга на Антони – залага на импулсивен размах и нескрит интерес към материалното. В ролята на Следователя е актьорът Борис Кръстев. Изпълнението му успешно прекарва нишката на съмнението и скептицизма към истинността на историята. Слушателят, който помага на публиката в аналитичното провеждане на посоката на разказа. Финалът на представлението неочаквано успява да обедини в един смисъл и чувство различните гледни точки на Антони и Следователя, което придава на представлението допълнителна стойност.

„Бариерата“ на Крис Шарков анализира вярата в човешкия полет, съпоставя посредствеността и първично съществените човешки импулси, без да натрапва темата. Представлението се отличава с много добре изграден подход в сценичния разказ, страхотно актьорско изпълнение и находчиво пространствено решение. Заглавие, което отново провокира и насочва вниманието към летящите хора.

МИХАИЛ ТАЗЕВ

Ани Ерно все още се чувства като аутсайдер

Нобеловата лауреатка говори за студентските протести и за решението си да публикува дневниците си десетилетия след написването им

Ани Ерно винаги е изглеждала едновременно изпреварила времето си и напълно в крак с него. Авторката на повече от двадесет безпощадно лични книги, сред които и покъртителни свидетелства за аборта, който извършва в началото на 60-те години, когато той все още е незаконен, става през 2022 г. първата французойка, удостоена с Нобеловата награда за литература – само няколко месеца след като Върховният съд на САЩ отменя решението по делото *Роу срещу Уейд*[1]. В продължение на десетилетия Ерно изследва срама, породен от класовата принадлежност, чрез внимателно вглеждане в живота на родителите си; описва всепоглъщащата сила на романтичната обсебеност; запечатва мимолетни срещи в супермаркети и влакове в парижките предградия. *Книгата ѝ „Мястото“* от 1983 г. поставя началото на характерния ѝ творчески метод: разкопаване на личната история без сантименталност и стилистични украшения, в опит да бъдат уловени както реалността на преживяното, така и настоящият момент, от който споменът се връща към него. С „Годините“ от 2008 г., чийто английски превод впоследствие е номиниран за Международната награда „Ман Букър“ през 2019 г., тя създава още една новаторска форма – полифоничен мемоар, който е едновременно личен и колективен портрет на следвоенното поколение, към което принадлежи. „Момичешка памет“ (2016) е своеобразна равносметка преди движението *#MeToo* за травматичното първо сексуално преживяване на авторката, когато е на осемнайсет години, и за непреодолимото разстояние между момичето, което е била, и разказвачката, в която се е превърнала. Сега на английски излиза *Writing, the Other Life* – сборник с писма, интервюта, непубликувани досега дневници и есета, посветени на литературния и политическия ѝ принос. На 86 години писателката все още има „много неща за писане“, казва ми тя на френски. Познаващите Ерно – активистка и бивша учителка – едва ли ще се изненадат, че тя следи отблизо студентските протести. Разговаряме по телефона през октомври, когато студентите, протестиращи срещу недофинансирането на образованието, се обединяват със синдикатите и с движението на популистки настроените работници от селските райони, известно като „Жълтите жилетки“, в предимно мирни демонстрации срещу правителствените мерки за бюджетни икономии. След като обаче размирници нанасят щети на магазини и жилищни квартали из цяла Франция, властите отвръщат с репресии и полицейски час. „Потъпкват правото ни на протест“, казва Ерно. От дома си в Сержи, предградие на Париж, тя коментира действията на полицията срещу протестиращите, състоянието на движението *#MeToo* след случая с Жизел Пелико, надеждите и опасенията си шест месеца преди президентски избори с огромен залог, както и причините да подхожда към всяка своя книга така, сякаш ще бъде последната.

Какво според вас дължи държавата на студентите в този момент?
На първо място, те трябва да бъдат чути. Правителството не проявява никакво разбиране за онова, което се случва сред младите хора, нито осъзнава мащаба му. Така е от години, но при президента Макрон това отношение се проявява още по-отчетливо. Щом фермерите предприемат и най-малкото действие, незабавно ги приемат в Елисейския дворец. От икономическа гледна точка фермерите имат значителна тежест, докато младите хора сякаш не означават нищо за икономиката – поне на пръв поглед. На президента Макрон му трябваше повече от месец, за да се срещне най-сетне със студентите, участващи в движението. Това е дълбоко потискащо. Цялата радост и зрелост, които тези гимназисти проявиха, бяха пометени. Остава впечатлението за една застаряваща страна, която се интересува единствено от богатите и изобщо не се грижи за собствените си жизнени сили. Може да звуча много гневно, но всъщност изпитвам най-вече тревога и тъга.

[1] „Роу срещу Уейд“ (*Roe v. Wade*) е знаково решение на Върховния съд на САЩ от 22 януари 1973 г., с което съдът постановява, че конституционното право на личен живот, защитено от Четиринадесетата поправка, обхваща и правото на жената да прекъсне бременността си. Делото е заведено от Норма Маккорви, известна под псевдонима Джейн Роу, срещу Хенри Уейд, окръжен прокурор в Далас, Тексас, в защита на правото ѝ на аборт. Решението отменя действащата в Тексас почти пълна забрана на абортите и на практика ограничава възможността отделните щати да ги забраняват. През юни 2022 г. Върховният съд отменя този прецедент с решението по делото *Dobbs v. Jackson Women's Health Organization*, с което оставя регулирането на абортите в правомощията на отделните щати. – Б. пр.

Ани Ерно с копие от книгата си Мястото, 1984 г.

Синдикатите и „Жълтите жилетки“ вече излязоха на улицата заедно със студентите. Какво означава за вас тази гледка – работническата класа и младите хора рамо до рамо?
Мисля, че това е всичко, на което човек би могъл да се надява, и нещо, което не успя да се случи по време на студентските протести през 1968 г., когато работниците бяха от едната страна, а студентите – от другата. Тогава огромното мнозинство от студентите произхождаше от буржоазни семейства, докато днес имаме съвсем различно поколение, с много по-разнообразен социален произход. Затова можем да се надяваме на истинско сближаване между интересите на работещите хора и на младите, които все още учат и са изправени пред огромна несигурност относно бъдещето си.

Полицията на моменти реагира доста жестоко на протестите.
Най-силно ме порази това, че дълбоко в себе си не бях изненадана от реакцията ѝ. Запитах се как е възможно да мисля така, след като през 1986 г., когато Малик Усекен е пребит до смърт от полицаи, полицейското насилие е било категорично осъдено. А днес то се е превърнало в нещо всекидневно. Крайнодясната партия „Национален сбор“ има сериозно влияние сред полицейските сили. В тях има хора с расистки възгледи, които проявяват малко или никакво съчувствие към човешкото страдание изобщо. Но особено потресаващо е, че насилието е насочено срещу съвсем млади хора.
Не може да се изключи сред протестиращите да има и провокатори – *casseurs*, както ги наричат на френски. Това е забележително определение, защото става дума за хора. Кои са те? Именно този въпрос никой не задава. Отнасят се към тях като към някаква загадъчна, насилствена група, която краде и троши. Ала след размириците от 17 октомври видяхме, че сред тях, съвсем естествено, има безработни, както и хора, живеещи малко встрани от обществото. Но всички те принадлежат към една и съща страна. Трябва да се задават въпроси за това. Вместо това – само репресии, репресии, репресии.
Това е опасен път, по който човек лесно може да се подхлъзне. Вече не можем да говорим за демократична държава. Демокрация няма. Смятам, че останалият свят, Европа и дори Съединените щати са потресени и възмутени. Става дума за такава степен на жестокост, че ще стигна дотам да я нарека – фашистки метод.

Отдавна сте политически ангажиран писател. Възприемате ли активизма си като личен избор, или като отговорност? Промени ли се нещо след Нобеловата награда?
Политическата ми ангажираност е продължение на писането. Когато пиша, изпитвам чувство за отговорност, което означава преди всичко да не мамя самата себе си. Става дума за истината: истината на формата, истината на написаното.
След Нобеловата награда нещата се промениха в смисъл, че съм много повече под светлините на прожекторите и често търсят мнението ми. Подписвам публицистични текстове, с чиито позиции съм съгласна – например по въпроса за Палестина. Ангажиментът ми към Газа има дълга история. През 1967 г., по време на Шестдневната война, осъзнах, че Израел е колонизаторска държава. Преди това споделях общоприетото разбиране за Израел като територия, предоставена като компенсация.
От повече от десетилетие съм ангажирана и с партията „Непокорна Франция“ (*La France insoumise*), основана от кандидата за президент Жан-Люк Меланшон. Направила съм съзнателен избор – знам каква промяна искам да видя във Франция днес и за кого искам тя да бъде осъществена.

Да преминем към новата ви книга. Откъсите от дневниците в *Writing, the Other Life* съдържат обещанието, което сте си дали на двайсетгодишна възраст: „Ще пиша, за да отмъстя за моя народ“. Смятате ли, че сте изпълнили това обещание?
Може би. Мисля, че когато съм била на двайсет, съм имала предвид следното: човек като мен, роден в моята среда – в работническо семейство, в бедност, без достъп до официалната култура и така нататък, – може и трябва да свидетелства. Но тогава всъщност не съм знаела как да го направя. Имам усещането, че не съм писала единствено за себе си. Разбира се, писането е нещо дълбоко лично за мен; липсва ми, когато не мога да пиша. Но целта ми никога не е била да изтъквам някаква уникална, неповторима личност. Интересува ме онова общо и колективно измерение, което съществува във всеки отделен човек.

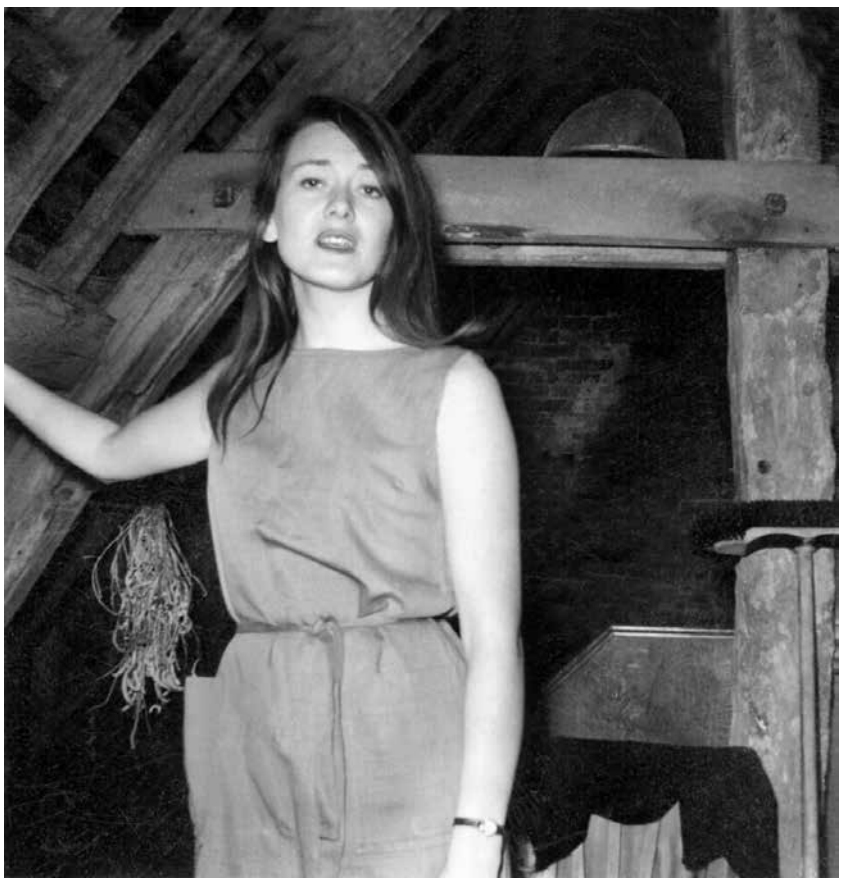
В книгата проследяваме и историята на вашите произведения в процеса на тяхното създаване и виждаме трудностите, които съпътстват работата ви – особено в случая с „Годините“, върху което сте работили повече от две десетилетия. Какво ви накара да продължите?
Продължаването беше вътрешна необходимост, нещо, за което се чувствах длъжна. Най-големият проблем при „Годините“ беше да намеря подходящата форма, да разбера как едновременно да предам историята и собствената си история. Прологът, който започва с думите „образите ще изчезнат“, е написан през 1985 г., когато замисълът на книгата все още е бил съвсем неясен. А после, в следващия раздел, когато се появявам на света като малко момиче, нахлуват всички тези гласове – гласовете на семейството, но и гласовете в кафенето и бакалията на родителите ми. В крайна сметка за мен именно това е миналото. В този момент аз съм изцяло потопена в колективното.

Доставя ли ви удоволствие да споделяте дневниците си с читателите?
Вярвам, че всичко трябва по някакъв начин да бъде споделено, абсолютно всичко. Всички тези текстове са свидетелства – за едно съзнание, за един процес на изследване. В много от книгите си споделям мислите си в самия процес на писане, описвам какво се случва и как реагирам на него.

Пишете романи, определяни като „автосоциобиографични“, в които фактите не се фикционализират. Въпреки това често ви наричат „кралицата на автофикцията“, макар самата вие да сте казвали, че това определение не ви допада.
Във Франция вече почти не говорим за автофикция. Говорим за книги и толкова. Има романи, а има и произведения, които не са романи – към втората категория принадлежат и моите книги, и тези на Едуар Луи. Съществува такава разлика и тя означава, че е възможно да се експериментира с формата – както правим Луи и аз. Изпитвам дълбока привързаност към реалността. Не само към фактите, но и към реалността на самото изследване, което предприемам. В „Момичешка памет“ например става дума за реалността на едно изнасилване, преживяно от мен на осемнайсет години. В известен смисъл се опитвам да стигна до същността на това преживяване, да разбера какво означава то в действителност. Затова разграничавам

на стр. 10

Ани Ерно все още се чувства като аутсайдер

Ани Ерно през 1963, когато е на 22 години

от стр. 9

две фигури: тя – осемнайсетгодишното момиче, и аз – разказвачката, която по време на писането е на седемдесет и три или седемдесет и четири години. Това също е част от истината.

В книгата преживяното е представено по-неоднозначно, отколкото днес го определяте – като изнасилване. Едва наскоро ли стигнахте до това осъзнаване?
Сложността идва именно оттам, че когато пиша, искам да се върна към преживяното. За осемнайсетгодишното момиче, което съм била през 1958 г., случилото се изобщо не е било изнасилване. Тогава под изнасилване се е разбирало някой да те нападне изненадващо в гръб и накрая да се предадеш, защото той е по-силен от теб. Но в представите, които съм имала по онова време, случилото се очевидно не е било такова. Едно момче ме съблазнява и аз се оставям да бъда съблазнена. Всичко става напълно неочаквано и дълбоко в себе си смятам, че вината е моя, защото не съм разбрала какво иска той. Болезнено е да го кажа, но така възприемам собственото си поведение.
След това идва нещо, което се случва по-често, отколкото хората си представят: привързаността, желанието, което изпитваш към самия човек, който ти се е наложил насила. Прочела съм немалко свидетелства за подобни преживявания в рамките на движението *#MeToo.* Работата е там, че нещата съвсем не са прости. За онзи, който господства, всичко е просто – много по-просто, отколкото за неговата жертва.

Как оценявате състоянието на движението *#MeToo* след случая с Жизел Пелико?
Смятам, че този случай има решаващо значение за промяната в обществото в Франция – промяна, която далеч надхвърля рамките на движението *#MeToo*. Невероятно е, че процесът беше публичен и че самата Пелико пожела това. Делото беше проследено от огромен брой хора и оказа дълбоко въздействие върху обществото. Всички обвиняеми са мъже. Те не са чудовища. Вероятно в собствените си представи не са извършвали онова, което биха нарекли изнасилване. Всичко, което сега се разкрива и излиза наяве, е от огромно значение. Изключително важно е тези въпроси да получават публичност в най-добрия смисъл на думата, така че когато една жена бъде нападната от мъж, когото познава, да знае дълбоко в себе си, че не е сама и че има сили да проговори. Струва ми се, че това разбиране действително е пуснало корени сред по-младите поколения.
Написах „Момичешка памет“ преди появата на движението *#MeToo*. Една от многото причини да отлагам толкова дълго написването на тази книга беше страхът как да разкажа историята, без читателите да ме заклеймят – по-конкретно, без да решат, че „сама си го е търсила“. Съществуваше цял разказ, според който жената винаги е виновна, че не е успяла да се опази. Тя беше идеалният виновник. И това действително се промени.

Докато четях бележниците ви, ме порази и привидно необикновената ви памет, която самата вие сте нарекли „паметта на стигматизирания“. Страхувате ли се от забравата – било то лична, било обществена?
Когато човек носи спомени за унижение, за срам, всичко това оставя много дълбока следа. Споменът се вкоренява в паметта. Сещам се за един пример. Намирам се с една книжарка. Току-що съм участвала в събитие в нейната книжарница и след това отиваме в чайна. Масата ни все още не е разтребена. Сервитьорката се приближава към нас, държи се съвсем любезно, но книжарката прави жест и ѝ казва с рязък тон: „Моля, разтребете масата“. Аз веднага се поставям на мястото на сервитьорката, а не на книжарката.
Що се отнася до забравянето, нека кажем, че вече помня датите по-трудно, отколкото преди, и това ме натъжава, защото датите позволяват да подреждаме около тях много други неща. Но разбира се, това, от което се страхувам, е пълната загуба на паметта вследствие на болестта на Алцхаймер. Всеки човек, който остарява, познава този страх.

Епиграфът от Жан Жьоне в „Мястото“ – книгата ви за живота и смъртта на баща ви – гласи, че „писането е последното убежище на предателите“. Възприемате ли положението си на човек, напуснал собствената си класа, като предателство?
За първи път се сблъсках с тази представа за предателството, когато работех като учителка. Преподавах в тъй наречените трудни класове, чиито ученици произхождаха от работнически семейства. Исках да им предам знанията си, но същевременно чувствах, че съм се озовала „от другата страна“. Изпитвах силно усещане, че съм преминала от един свят в друг. Външно може би съм изглеждала като човек, който е постигнал нещо, но в действителност детството и юношеството ми са били същите като техните. И до днес се чувствам крайно неудобно в онова, което наричаме светско общество – в този лъскав, привилегирован свят, който избягвам, доколкото мога. Принадлежа към литературната среда, но не и към нейния висш, елитарен кръг.

Казвали сте, че може би нямаше да напишете романите си, ако не бяхте преподавали френска литература на млади хора. Какво означаваше преподаването за вашето писане?
Преподаването ме принуди да се изправя пред въпроса коя съм била някога – пред собствените си маниери, начина си на говорене и всичко останало. В класа ми имаше единайсетгодишно момиче от работническо семейство, което се справяше изключително добре с френската литература, но не умееше да говори. Веднага се разпознах в него. Когато преминах към висшето образование, преподавах задочно, чрез Националния център за дистанционно обучение. Бях избрала френската автобиография за своя академична специалност и колкото повече я преподавах, толкова по-дълбоко се убеждавах в значението ѝ.

Живеете в Сержи, предградие на Париж, от 1975 г., когато градът все още е бил съвсем нов като планирано селище. Казвали сте, че сте избрали именно него, защото в него липсват символите на властта, характерни за по-старите градове. Доколко животът ви в Сержи и решението да останете там са начин да отстоявате позицията си на аутсайдер?
Когато посещаваме старите градове, и най-вече Париж, веднага става ясно, че там съществува цяла история – и това не е историята на бедните. Домовете, в които са живели бедните, неизменно са изчезнали – било в Париж, било в провинцията, докато буржоазните къщи продължават да стоят. Разбира се, и в Сержи има кметство и полицейски участък, които са средоточия на властта. Полицейският участък, където съм придружавала мигранти, търсещи легален статут, се усеща като място с огромна власт. Властта непрекъснато се изгражда и възпроизвежда. Именно това е проблемът. Животът ми тук, разбира се, има политическо измерение. Но същевременно живея в къща с градина в най-старата част на селището, а не сред огромните жилищни комплекси. Така че да, в това има и нещо като манифест. Привързана съм към този дом и по други причини: тук израснаха децата ми, тук майка ми прекарваше много време, тук преживях любовните си връзки. Това е място, наситено с историята на собствения ми живот. Дойдох тук на трийсет и пет години, а сега съм на осемдесет и шест. Прекарала съм много повече време в този „нов град“, който вече отдавна не е нов, отколкото в Нормандия, откъдето си тръгнах, когато бях на двайсет и четири години.

Наскоро казахте в едно френско радиопредаване, че не понасяте особено добре Нобеловата награда.
Така е. На първо място, тя никога не е била моя мечта. Всеки път, когато някой получеше Нобелова награда, си мислех: „Горкият човек. Сега трябва да ходи в Стокхолм, да произнася речи и всичко останало“. До последния момент останах изненадана, въпреки слуховете. Да получа наградата, беше все едно да попадна на друга планета. Това предизвика огромен разрив в живота ми – започвайки с пътуването до Стокхолм и цялата церемония. Първоначално тази институция не е създадена за жени. Изисква се да носиш дълга вечерна рокля. Това е ритуал на властта, чиято помпозност е напълно остаряла. Намеренията на Алфред Нобел са били благородни. Но всичко, което идва след наградата – планините от писма, безкрайните молби и очаквания, се превръща в бреме.

Как съчетавате успеха си в литературния истаблишмънт с произхода си?
Нека добавя още, че във Франция Нобеловата ми награда беше посрещната с много оспорвания. Тъй като дотогава наградата във Франция винаги е била присъждана на мъже, самият факт, че съм жена, вече ме правеше, в очите на мнозина, недостойна за нея. Франция е страна, в която литературата не се приспособява към духа на настоящия век така, както това се случва в Съединените щати. Една от причините са институции като Френската академия, която допуска жени едва през 1980 г.
Преди да публикувам „Годините“, критиците често ме нападаха с аргумента, че написаното от мен не било „литература“. А самото понятие „литература“ е конструкт, очертаващ граници на изключване и принадлежност. След това бях нападната в едно голямо радиопредаване, водено от Ален Финкелкрот, станал особено известен с острото си противопоставяне на исляма, и журналиста Пиер Асулин. Те подлагаха Нобеловата ми награда на критика и в един момент ме обявиха за антисемитка заради подкрепата ми за бойкот на израелските стоки след идването на Нетаняху на власт и заради петиция срещу поканата към Нетаняху да посети Париж. Най-болезнено за мен беше, че на практика задаваха въпроса: „Откъде произлиза този антисемитизъм у нея?“, а после предлагаха да потърсим отговора в кафенето на родителите ми. Това беше напълно безпочвена, злонамерена забележка, която внушаваше, че едно работническо кафене по природа е антисемитско. През последните три години това се превърна в най-лесния начин да заклеймиш някого.
Когато бях подложена на тези нападки, си помислих, че най-малкото съм понесла нещо от името на хората, които представлявам. А това, което намирах за действително прекрасно и дълбоко трогателно, беше да чувам толкова много мъже и жени да казват: „Сякаш ние спечелихме Нобеловата награда“. Понякога, когато съм потисната, си спомням тези думи и си казвам: е, може би получаването на Нобеловата награда е било форма на саможертва. [*Смее се*.]

Казвали сте, че пишете повечето си книги така, сякаш ще бъдат последните ви. За какво ви остава да пишете?
Напълно съзнавам, че книгата, върху която работя от известно време, е последната ми. Мисля, че човек трябва да подхожда към работата си именно с тази нагласа, за да вложи в нея всичко – цялата си енергия.

Можете ли да споделите нещо повече?
Темата е донякъде политически некоректна в сегашния климат. Не мога да кажа нищо повече. Когато пишеш, не пишеш единствено за настоящата епоха. Не бива да позволяваш да бъдеш възпиран от мисълта, че точно сега не е подходящият момент да говориш за дадена тема.

Още един последен, съвсем малък въпрос – всъщност голям. С какво се гордеете най-много?
С това, че съм написала книги, които може би са променили света поне малко. Света на жените, света на потиснатите.

Интервю на ДЖАСМИН ВОЙДАНИ
Превод от английски: НИНА СТОЯНОВА

Източник: vulture.com, 27.10.2026

РАЗКАЗ

Пясъчното листо

Тодор Николов

Момчето от бара говореше с някого. Жълтата завеса наполовина го криеше, стърчеше само главата му и едната ръка – всеки път, когато искаше да подскаже нещо важно. Наоколо миришеше на восък и силни подправки.
– Не съм сервитьор, още по-малко съм келнер. Тия думи... направо ги мразя. Разносвач на поръчки съм – каза момчето и жената го запомни.
След юлския пек отвън, прохладата в бара я тласна, съживи я, отлепи роклята от гърба ѝ. Трябваше ѝ минута да прогледне вътре. Още вчера харесаха с Кирил това барче в хотела – да седнеш удобно и да хапнеш вкусно.
– Я дай една насам! – чу пак гласа на момчето и след крачка-две до носа ѝ се приплъзна мирис на дълга, вонлива пура. Този глас, позабравен малко, тази глава, стърчаща над барчето и ръката, вирната нагоре – стигаха ѝ. Позна го, нямаше как да греши, а и Лина бе подсказала нещо по телефона, час-два преди да пристигнат в хотела. Нина, Лина и внучките – всички заедно тук и накуп – чак не го вярваше. Сигурно още се излежаваха горе, в двете слънчеви стаи с изглед към езерото. И всеки миг щяха да слязат долу за първата среща с Кирил. Тя потърси с очи масата, видя и мъжа, седнал в далечния край, до зелената листата палма. Стори ѝ се посмачкан след снощи. А помнеше добре всичко горе, в тихия полуздрач на хотелската стая: цялата им нервна, вртелива нощ; екливия клаксон отвън в знак, че двете ѝ щерки вече пристигат и онзи пищящ наръч от внучки в ръцете ѝ: една, две, че три... бе отброила, чукайки с пръст по главите им. Все същите сладурани са, рече си, и в очите ѝ изби кротка влага.
– Ела по към мен, стой наблизо – каза Сеня, още неседнала.
– И знай отсега, устати са много, и двете, най-вече Лина. По-голямата – Нина, е кротка, но в нищо не им се връзвай, те моля!
Кирил опита да каже нещо, но Сеня захлупи с длан рамото му, застиска го нервно и нареди да си трае, щото ония фурии вече приждат.
Нина и Лина почти влетяха в барчето. С къс, пъргав слалом минаха през столовете, сплетоха ръце с Кирил в нещо като: „здравей, здрасти!“ и скоро масата натежа от глезотии. И сладолед, ама много, бе поръчала пътьом Лина, мрем за него в Бристол, добави с пълна уста и оскрежен език.
– Това момче от бара, младокът... – успя да каже Кирил. – Тук сме от седмица, а чак днес го виждам толкова бърз, не така пипкав, сервилен някак.
Лина махна с ръка, сякаш точно това чакаше да чуе, разказа набързо две-три щури попътни случки, обясни и защо са оставили внучките вън, на мястото за игра. И по-добре стана, добави отсреща ѝ Нина, малко тишина не е за изпускане. Кирил разгада това като намек, избута стола си, че нещо му се допушило – цигарка-две отвън. И тогава някъде зад масите изхриптя прахосмукачка, нещо в нея задра, някой изпсува унило и пак стана тихо. Но само за малко. Така за кратко, че мъжът не успя да избегне острия поглед на Лина.
– Е чакайте малко, де! – спря го тя. – Тъкмо си казвах: ето ви накрая и вас – обяви Лина над сладоледа, между две близвания. – Щото с маман често си лафим, тя оттук – ние в енгланд, дуднем какво ли не, за двама ви също – и хоп, за пръв път сме на една маса: чаша до чаша, очи срещу очи, сладолед срещу... – Лина се обточи над масата и топна поглед в чинията на мъжа. – Срещу кюфтета, какво друго! – викна пискливо, а майка ѝ тайно я срита под масата.
Кирил все пак тръгна. Наумѝ ли си нещо не спира, каза Сеня и трите стиснаха хороводно ръце над масата с отнесено притворени очи. Ехааа, почна веднага Лина, значи пет дни вече сте тук, маман – и значи след свалката с Кирил напредвате по малко? И трябвало двете с Нина да признаят, че идеята, *нейната*, точно тук да се срещнат, е безценна. В този хотел, над брега на прочуто езеро, след двете години раздяла, през които какво ли не беше се случило.
Е как какво, и трите го знаем, обясни майка им между две въздишки. Важното е, че оцелявам. Усещам го някак, знам го дори, добави колебливо.
– Не можахме тогава, маме, и двете – каза Нина, сгуши се в Сеня, топна пръст в чашата си и махна оттам невидима нишка.
– В онова калпаво, ковидно време, кой да те пусне от Бристол чак в София? Добре че с парите поне успяхме.
– О, разбира се – рече Сеня. – Щях ли без тях да легна под ножа, деца.
– Той знае ли вече? – попита Лина.
– Още не и засега няма. Но се досеща, както и да крия. И ще крия, щото май нищо няма да излезе от нашата с Кирил. Толкова време откакто с баща ви... и пак не е лесно. Гониш ли шейсетака пък, съвсем забравѝ. С тая моя липса отдясно, с хищните ми страхове пред Кирил, с бившата негова, дето все го преследва за имот и пари. Разбрала дори че сме тук и всеки миг може да цъфне. А да ви кажа още, че вчера и това си мислех: като древните амазонки от стария мит съм станала. И на тях са им махвали тъкмо т а з и отдясно, да не пречи на точния мерник с лъка и стрелата.
Сеня се изправи, кротката влага в очите ѝ пак изби.
– Стига, маман, на 58 си едва, що се отписваш? – скара се Лина. – Я по-ведро! И виж се само: на тази възраст все още си... – тя гребна от сладоледа, притвори очи и по детски близна. – Мммм, истинска сладост!
Бе рано за вечеря, но масите край тях се пълнеха. Нина реши, че е време да нагледа децата. Сеня я проследи с очи до вратата, сведе се и зашепна към Лина:
– Ти няма как да знаеш, но точно дясната ѝ беше любима на Нина, още от бебе. Гушна я вляво, тя смукне малко, писне смутено – и аз: хайде пак вдясно. И така ден след ден, но да оставим това. Ами вие двамата... Как се намерихте пак с този отсреща? – Сеня кимна към барчето. – Още на влизане чух и разбрах защо ни събра тъкмо тук, Лина. И взех да се питам: какво пак си намислила?
– Днес лесно се търсим и намираме, маман, не знаеш ли? С тези чат-мрежи в телефоните, с разните там форуми. А и нямаш представа какво е да зъзнеш без близък човек в мъглите на Бристол. Пет дълги години. Той тук, ние с Ели на някакъв остров. Искам пак да опитаме с него, но... – Лина я изгледа хитро. – Ако вие с Кирил не ни изпреварите.
– Ние? Ха, че я пък да видим! – закани се Сеня и грейна. – Но да знаеш, с цели три обиколки ви водим. А и всичко изглежда по-лесно, когато сте край мен... и млъквам, че Нина и Кирил вече се връщат.
– Заварих ги целите в пясък, и трите. – каза Нина. – Скупчени в една малка, жълта пустиня, майсторски направена отвън, на игралката за деца. С много ситен, почти златен пясък, с живи палми в бъчонки и лавка за вкусотии. Купих им нещо да гризкат, докато играят. Помълчаха минута-две, после онзи мирис на восък и силни подправки пак проби насам. Лина вдигна ръка към барчето и разносвачът на поръчки заситни към тях с всичкия си аромат на дълги, пушливи пури. Застана плътно зад Лина, ръката му с тефтера леко се приплъзна към нея, почти опря в голото ѝ рамо и остана там. Двете с Нина запоръчваха бясно, Кирил мярна този нов порив за близост на младока към Лина, но кво ли му пукаше – и се разсея. Само измъкна отнякъде нова, още матова пура и я тупна на масата. Момчето от бара цъкна запалката си към него, но мъжът го спря.
– Този аромат, безпогрешен за носа – каза Кирил и насочи пръст към него. – Пушех ги някога, сега вече не. – Вдигна пурата, разходи я като цепелин над масата и я приближи към Лина. – Палех, всмуквах, не гълтах. Само аромата, никога с пълни гърди... – той млъкна, погледна към Сеня и това бе погрешен поглед. Смъкна пурата, отърколи я по масата и я спря в ръба на чинията. Нина мълчешком дообра сладоледа си, Лина все така не мирясваше. Заби присмехулен поглед в мъжете си:
– Някак много английски ми станахте изведнъж и двамата, с тия ваши пури! – бъзна ги тя. – И да попитам, щом сте ценители, коя от марките ви е най-яка: „Де Нобилис“, „Боливар“, „Ел рей дел Мундо“, „Кохиба“, или други? Не ги знаете, а? И за пясъчното листо май нищо не знаете.

Снимка Паоло Белони

Кирил вдигна рамене, разносвачът на поръчки озадачен кривна вежди и устата на Лина вече нямаше спирка.
– То расте най-отдолу, съвсем до корена на тютюневия стрък – почна тя. – Най-близо е до песъкливата пръст, която го храни, и с дни очаква ръцете на берачите. Стои си самичко там, вятърът сухо просвирва в него, дъждът го поръсва с фини, бодливи песъчинки, а слънцето бавно го изпича до оная восъчна жилавост, която ценят познавачите. От него майсторите свиват пурата, момчета. Обвиват корпуса ѝ с него, то удържа ароматните съставки вътре и поддържа горенето. После идвате вие, режете връхчето… и фукливо одимявате всичко!
Тук вече Сеня кипна:
– Стига, Лина, спри се малко и млък. Почвай го моя сладолед, че плувна.
Лина млъкна, момчето от бара прибяга до близката маса, само Кирил остана вкопан в стола си заради пресния спомен. Все същите думи от снощи: „Спри малко, да взема тая кърпа, че плувнах“. И онази упоритост на Сеня да не се разголва докрай, да се пази от милувка нагоре с щръкнали към него лакти.
– Е добре, омръзнах ви – каза Лина. – Идвам ви в повече с това жълто листо, с тия пури. Отскачам тогава да видя трите ни пясъчни деца отвън. Че кой знае как са оклепани в онзи пустинен кръг.
Лина бързо мина през масите, пред барчето забави крачка. Разносвачът на поръчки сръчка по-младия си колега и той дискретно потъна зад жълтата завеса.
– Мислех, че откакто сме тук, ще мръднеш най-после навън – каза му Лина. – За малко поне, отдалеч да я зърнеш. И мра да узная: ще познаеш ли Ели сред трите внучки на маман Сеня. След годините, откакто я имаме. Колко са все пак?
– През октомври Ели става на шест – каза той. – Беше един петък, дванайсети.
– Я, съвсем точно! – засмя се Лина. – Каква изненада. И сигурно още не си отсърден задето ти лепнах онова *разносвач на поръчки* и ти взе че се чупи?
Той тръгна след нея както си беше – с бялата, с п р е д а т е л с к и бялата кърпа в ръка, но след крачка-две усети и я метна обратно на плота.
И вече към пет следобед Кирил стана неспокоен, погледна часовника си и точно тогава летящата врата на входа загреба горещ въздух отвън, вкара го в барчето заедно с озадачена от нещо жена. Тя огледа масите и леко потръпна от резливия хлад. Имаше едри, остри гърди, копчетата на блузката ѝ отпред изнемогваха. Кирил се вдигна, тръгна към нея и двамата щръкнаха над първите празни маси. Жената заговори веднага, измъкна от чантата си снопче хартия и го тикна в ръцете му. Палеше се, бодна с пръст Кирил в рамото, побутна го леко, а той разпери пет си пръста, добави още един и посочи вратата, сякаш я гонеше. Полуобърната към изхода, жената съсече с длан въздуха към листатата палма и потъна в летящата врата.
Кирил седна обратно на масата, Сеня се гушна в него и двамата се умълчаха задълго – чак докато Лина се върна и пак отвори голямата си уста. После затръгваха, Кирил изчака за сметката, момичетата избързаха първи. Нямаше как да минат заедно и трите образуваха малка, пъстра редичка пред летящата врата. Първа излезе Нина, майка ѝ опита след нея, замота се нещо и тогава Лина посегна отзад и с палец изтегли дълга, права линия по гърба ѝ. Сеня спря и замря в остъкления кръг на вратата.
– О, я пак така, Лина! – каза тя. – Сякаш ток ме промуши. Снопче нерви съм станала.
Лина не повтори, само кротко я избута навън.
Маман Сеня... снопче нерви ми станала тя, зашепна си Лина в огледалната част на вратата. *И не, не точно това, нещо друго е – с тази рокля, щедро разголена отзад, в този залезно-слънчев, убито жълт цвят, тютюнев направо*.
– И ето ти пясъчното листо – каза вече на глас. – Отвън, под шарената тента. Узряло вече, но все още гъвкаво. И готово за свивка, на масурче!
Вратата леко пое Лина и шумно я изплю навън, в топлия късен следобед – така отчайващо дълъг за всеки, нерешил още как ще я кара в приждащата вечер. После над залива за последно бялна слънцето – първо ниско по вълните, после в люспите на самотна риба, в далечината пробуча круизно корабче – и взе че притъмня. Водата в залива замря, лъсна укротена, но с нищо не заприлича на огледало. Само ситно бе набраздена, като стара винилова плоча. И ако парчето луна отгоре можеше да килне острия си връх, и ако можеше някак да бодне върха в грапавините, със сигурност щеше да се чуе музика – нещо бавно и обсебващо.
Но остана тихо.

ОТКЪС

Сляпото петно

Снимка Паоло Белони

Петър Денчев

Още от дете имах този странен навик. Вместо да харесвам приказките за успеха, онези лъскави разкази, в които накрая всичко се нарежда, аз се впечатлявах от историите за краха и падението. Успехът винаги ми е звучал като рекламно изречение, като избелял от слънцето лозунг, опънат върху някоя фасада. Хората обичаха успеха, аз го ненавиждах. Катастрофата, обратното, винаги ми говореше с човешки глас. Тя ме съблазняваше истински. Обгръщаше ме с позната топлина. Затова и 90-те години ми бяха толкова любопитни. Не бях носталгичен. Бях гладен. Гладен за трагедия. Не ставаше дума за романтичната трагедия, за театралното падение с музика и красиви сцени, а за истинското разпадане; без никакви инструкции как да оцелееш и без морална поука. Последното десетилетие на двадесети век не беше за мен някаква отминала епоха. Беше лабораторията на разрухата. […]

Затова приех семейната история на Марио толкова присърце. В началото не наричах това, което изпитвах, влечение към катастрофата. Казвах му просто любопитство. Днес го наричам глад за трагичното, което днешният медиен свят ни е отнел. Поне на мен. Медиите не допускат трагедията да се случи като непоносимо, мълчаливо събитие. Там важен е форматът. *Случай, история, скандал, клип, пост, анализ, реакция, морална присъда на бързи обороти*. Истинският драматизъм оставаше скрит. Крахът ми даваше онова, което в собствения ми живот липсваше отрано: ясната причина, дълбоката вина и драматичната развръзка. Може би затова бях толкова привлечен от терапията като професионална дейност. Виждах я като опит да върна на онова, което някога се е случило, неговата тежест, да върна на думите тяхната цена. Да потъна в нещастието. Колко мъжествено занимание, а? Баща ми умря в една особена възраст за мен, когато бях едновременно твърде малък, за да разбера какво точно се случва, и вече достатъчно голям, за да разбера механиката на липсата. Светът не предупреждава. Нещата просто се случват. […]

И после дойде Марио, който носеше това трагично усещане, което толкова много ми липсваше. И то не някакво нарочно опаковано трагично усещане, разказано, за да ми се хареса; а трагично, останало в суровата му, неприятна, лепкава телесност. Не можеше да се отлепи от трагедията. Беше човек, израснал в театъра на катастрофата, в който *краят* не е някаква отвлечена метафора, а е истинската *възможност*. Седеше изправен срещу всичките стихии, когато мнозина се бяха опитвали да го заблуждават, да замъглят възприятията му за истината и справедливостта. Затова и понякога играеше тази роля на *щастливия човек*. Щастието или поне опитът да го постигне беше онзи мъчителен опит да проиграе съдбата си по някакъв друг начин. Но отвъд това в него нямаше никаква фалшива позитивност. Това беше истинска катастрофа с жертви и рани, които не зарастваха. Марио ми даде всичко това, което се разгръща по-надолу в моите бележки. Трагедията като миризми. Миризмите на евтин алкохол, на пот, на сълзи, на мъжка ярост и женска умора. Трагедията като картини и осезания. На разпад, мъка и невъзможност. И аз почти се слях с него.

[...]

*

Щом усетите как страхът ви хваща за гърлото, със сигурност ще искате да помислите и за милите си същества – деца и съпруги. Погледнете ги в очите и не им казвайте лъжите, които всекидневно досега сте изричали. Отворете устите си и кажете истината. И тук понякога нещата отивали в правилната посока. Марио знаел наизуст целия репертоар на баща си, тъй като участвал като асистент, облечен в червен латексов костюм и островърха шапка с широка периферия. Бил един истински малък маг, с нарисувани едри черни и червени сълзи по лицето. На някои от празненствата хората изпадали в умиление, разплаквали се, къде под влияние на алкохола, къде заради желанието да изговорят нещата, които са премълчавали, и се обяснявали в любов пред половинките си. Сополите им потичали, сред задушевната миризма на цигари и евтин алкохол настъпвала суматоха от сълзите и разкривените им лигави усти. Друг път обаче, особено в по-големи компании, настъпвали епични обрати. Някой изкрещявал: *обичам Моника! Искам да спя пак с Елена*!

Преди баща му да изрече последните, финалните думи от малкото представление, което били подготвили, настъпвало или притеснено мълчание, или физическа саморазправа между съпрузи, приятели и гаджета. Тогава хората все още носели сковаността на миналото и рядко изричали истината с гръмки фрази, възпитанието ги карало да бъдат почтителни. Докато ставали свидетели на малкото представление на Марио и баща му те вече сваляли своите задръжки, забравяли, че имат деца, болни роднини, че нямат работа и пари; че не знаят утре ще имат ли какво да ядат, и скачали от възторг, страх и недоумение. *Хората били вдървени, почти вцепенени, но щом ни видеха, започвали да се отпускат и да говорят каквото им се иска.* Казваше Марио. *Бръщолевеха всякакви глупости. За секс, за пари, за тайни и предателства. За неосъществените им мечти. За конспирации и заговори. Как искат да видят някакви места по света и да покажат на този свят, че струват нещо.*

Синът и баща му били като ракия скоросмъртница на селска сватба. Светът бил млад и неопитен. Всички, които плащали на тях двамата – халдейския жрец и малкото момче-маг, се опиянявали от страха. Страхът бил техният наркотик. Влизал в кръвта им, възпалявал мозъците им и ги превръщал в неконтролируеми животни. Не им позволявал да забравят, че са живи. *Не знам какво им ставаше, но в момента, в който баща ми започнеше да реди онези думи, те полудяваха. Първо заплакваха мъжете, после жените. Някои крещяха като обезумели.* Марио най-много се удивляваше, от дистанцията на времето, че тези хора не се страхуваха толкова от уличните престрелки и политическите митинги, на които полицаите бият, колкото от въображаемия край на света. Казват, че който бил преживял тези години, можел да преживее всичко. Бащата на Марио беше изпреварил всички шарлатани. Беше врачките, както и онези с финансовите пирамиди, чейнчаджиите, продавачите на хероин, бляскавите вносители на автомобили втора ръка от Италия, прекупвачите на югославски бензин и продавачите на турски кожени якета, докарани след екскурзия до Одрин или Истанбул. Никой не смеел да каже на Марио, че баща му е смотан. Всички знаели, че Марио му помага, за да докарат края на света, и славата им бързо се разпространила из цяла София. Дори когато вече бил в гимназията и трябвало да напуснат къщата, в която живеели, някои деца все още си спомняли, че баща му е *бил онзи, който докарваше края на света.*

*

Искам да погреба татко на село. Казал веднъж един мъж, чийто баща залинявал в съседната стая, докато той празнувал края на света с Марио, баща му и жена си. Тези думи се врязали в съзнанието на Марио. Никога не успял да ги забрави. *Бях мераклийка на Тошко.* Добавила жена му. Тогава мъжът замахнал със стъклената ракиена чаша, тя се отскубнала от ръката му и се разбила в зелената стена, оставяйки малки пръски по боята и разпръсквайки дребни стъкла навсякъде наоколо. *Кой е тоя, бе?* Крещял мъжът. *Кой е тоя, бе!* Повторял мъжът неумолимо в ревността си. Жената плачела и му повтаряла, че той въобще не го познава, а и да го познава: *какво значение има!?* Тази схватка, по думите на Марио, продължила, докато и двамата не се сринали на пода, прегърнати, разплакани и разлигавени от гроздовата ракия и емоциите. Били много повече от близки, били едно цяло и разменените лиги били истинското свидетелство, че любовта не е само възвишена, тя е и долна, и низка, и все пак е любов. Дали той наистина щял да погребе баща си на село, Марио никога не успял да разбере. Накрая мъжът извадил от портфейла си десет банкноти по 2000 лева и ги подал на баща му, който сръчно ги прибирал в джоба на ризата си.[...]

*

Цялото семейство на Марио живеело в центъра на София, на улица „Иван Вазов“. Къщата била огромна. Стените били мръсни, покривът течал, парно никога не е имало. В една от стаите, където спели Марио и брат му, имало акумулираща печка, върху която лежали през дългите зимни вечери, наблюдавайки през прозореца какво става на улицата; а после баща им, този древен жрец, пренасял загретите им тела в леглата им, когато вече ставало време за сън. Въпреки глупавите ритуали, баща му таял някаква далечна любов в себе си. Сутринта момчета се събуждали с пресъхнали гърла от изсушения въздух, за да ходят на училище. Марио мразел зимата, защото трябвало да облича пуловери и дебели якета, чиито ръкави бързо се омазнявали. Брат му Марко сам не знаел какво мрази; но все пак мразел.

Марио бил кротък, Марко бил буен. Или пък обратното. Понякога Марио губел търпение и започвал да бие най-кротките момчета от своя клас през междучасието. Просто ги смазвал от бой. После отивал спокоен да си купи последната останала кашкавалка от лавката в училището. Обичаше да ми разказва с удоволствие за това. Кашкавалката по правило била мазна, това му харесвало особено. *Особено многого му харесвало.* До ден днешен търсел от тези кашкавалки, но никоя не била толкова мазна и вкусна. Преглъщал я бавно, на големи залъци, докато усети как мазнината успокоява стомашните му сокове. Вкусът нямал значение. Важното е, че мазнината и тестото убивали тревогата и я превръщали в химическа енергия. Главата му тогава се успокоявала. Чувствал се наистина доволен. Това обаче нямало значение. Нищо от това нямало значение за Марио, нито за Марко. Те не били способни да чувстват. Приемали всичко, което виждат, за неизбежно, за даденост; заедно с това никога не си задавали въпроси. Едва когато майка им изгонила баща им, се появили въпросите. Заедно със страха. Тогава се разхлипали за първи път. Или поне това е бил първият им път, който помнели. Преди това мислели, че всичко, което се случва, е неизбежно. Когато Марио видял как започнали да валят книгите, обувките, панталоните, чорапите, старите списания, старите грамофонни плочи от Балкантон, писмата от казармата и военната книжка на баща му, си помислил, че това може и да не се случва точно така. Може би било преувеличено? Може би си го въобразявал? Може би имало друг начин? Майка му обаче била избрала да го направи. Била взела решението. Целият живот на баща му се сипел през терасата на неравномерни тласъци. После останалите дреболии се разпилявали на стълбите от ръцете на майка му, сякаш не заслужавали да бъдат метнати през балкона. Майка му безжалостно изхвърляла всичко, защото си била наумила, че *нищо не трябва да остане.* И го крещяла. С пълно гърло. *Нищо няма да остане от теб!*

Дали ѝ доставяше удоволствие? Питаше се Марио всеки път, когато си спомняше за тази картина. Винаги когато говореше за това, очите му изглеждаха уплашени, широко отворени. Беше убеден, че на майка му ѝ е харесвало. *Какво пък?* Помисли си той. *На хората им харесват къде-къде по-ужасни неща.* Въпреки това никога нямаше да забрави това, което е видял. Тази картина се разиграваше в различни варианти, с различна скорост в мислите му. Това не означава, че не е обичал майка си. Напротив. Спомняше си я, защото я обичаше. Дълбоко в себе си знаеше, че продължава да я обича въпреки нейното студено сърце. *Може би сърцата понякога могат да чувстват повече или по-малко, кой знае? Не винаги в пълния си обем обаче?* Това се беше запитал на седемнадесет. И нямаше отговор, когато го бе напуснало поредното момиче.

Работата бе там, че когато тя изгони баща му, бе последният път, в който беше видял майка си толкова оживена. Такава, категорична, яростна, непоколебима, с изпънатия пръст, сочещ към входната врата. С поглед, избистрен и категоричен, който фиксирал всички виновници за нещастието на нейния живот. След седмица момчетата разбрали за диагнозата на майка си. После Марио открил баща си на една пейка до църквата *„Св. Николай Софийски“,* доста далеч от тях. Бил нощувал във влажната есен там, на пейката. […]

Когато се върнали у дома, баща им не поискал да се качи при тях. Очите на Марио и Марко се насълзили и двамата се прегърнали. Двете момчета останали дълго вкопчени в тази близост. Никога не повторили тази дълбока и чувствена прегръдка до онази сутрин, когато в София завиха сирените, а те се оказаха заклещени сред многото автомобили в един от тунелите на прохода „Витиня“. *Коя симулация завършва с ядрена война?* Мислеше си Марио. *Кой маниак иска да ни унищожи наистина?* Излязоха от колата и започнаха да вървят между останалите автомобили, покрити с дебел пласт фин прах. *О, батко.* Каза Марко и се вкопчи в него. *Всички са мъртви.* Каза той и го прегърна още по-силно. *Не ме изоставяй.* Каза му той и тихо се разплака.

Текстът е откъс от предстоящия роман на Петър Денчев, който се очаква да излезе в началото на 2027 г.

РАЗКАЗ

Какво, ако спрем да играем?

Цвета Бобева

Това не е игра.
Спри да си играеш.
От играчка да не стане плачка.
Цял ден ме разиграват.
Децата си играят, ти вече си голям.

Познавам го откакто се помня. Първото нещо, което изниква в съзнанието ми, когато се сетя за него, е специфичната миризма на мъжки одеколон. Може и да е било автършейв. Тъй като такава вкъщи нямаше, винаги ми правеше много силно впечатление. Навярно е странно да определяш нещо, което усещаш с ноздрите си като *сигурно*, но това обгръщащо го ухание създаваше у мен именно усещане за сигурност и спокойствие. Обикновено пристигаше с песъчливия си вартбург. Вътре въртеше касети на „AC/DC“ и нерядко ме караше да му превеждам текстовете на песните. Беше тих и спокоен. Смееше се сякаш само за себе си, а е доста вероятно да е било и на себе си. В ранните ми години не го виждах толкова често, защото работеше в Козлодуй. До ден днешен в главата ми името на града звучи някак голямо. Заради него. Носеше ни портокалови сокчета във формата на истински портокал. Такива в нашия град нямаше и като ви казвам, че всяко сокче беше събитие в живота ми, не преувеличавам. Щом ги изпиехме, се замервахме с празните бомбички, както ги наричахме.
Беше обгърнат от един леко тъжен, чужд полъх. Не знаех как да говоря с него. Дълги години малко се срамувах, притеснявах се да не кажа нещо глупаво. Помня как веднъж дойде до къщата на баба ми и дядо ми без да знаем предварително. Чух бръмчането на вартбурга и у мен отново се надигна усещането за празничност. Дойде да остави нещо в къщата и нямаше намерение да нощува при нас. Баба и дядо бяха отишли някъде и се наложи да ги почака известно време. Отидохме да седнем под големия орех в двора. Почти не говорихме. Лято беше, но под ореховата сянка си става усойно и в един момент се сгуших у него. И сякаш точно тогава обонянието ми запечата завинаги мириса му. Лежах на пейката, положила глава върху коленете му, а той бавно ме милваше по косата. Запомняме голяма част от нещата, които ни се случват за първи път. До онзи момент не бях усещала нежността на нечия мъжка ръка. Всъщност това беше първият и последен път преди да се превърна в жена, когато почувствах тази хармония и се усетих закриляна. Навярно много случки ще забравя тепърва, но този спомен, мисля, ще остане у мен завинаги. Случи се преди повече от 20 години, а в ума ми още танцуват сенките, които ореховата шума хвърляше върху обувките му.
Има много причини, поради които спираме да играем. Понякога не разбираме правилата, или пък всъщност ги разбираме твърде добре и нямаме интерес. Понякога се ядосваме на себе си или на противника и прекратяваме. Случва се и да не ни достигне смелост да продължим да играем, или пък някъде в процеса да загубим вяра.
Не знам каква беше неговата причина. Може би провален брак, може би вечният сблъсък между очаквания и реалност. Постепенно обаче тихият му смях бе заменен с един циничен такъв. В началото се появяваше доста спорадично и винаги с причина, но годините минаваха и цинизмът започна да прояжда същността му. Най-много говореха очите. Уж продължаваше да прави нещата както обикновено, все пробваше някоя нова кулинарна рецепта и носеше да опитаме, ходеше на работа, помагаше в градината. Но нещо беше изгаснало в погледа му. Постепенно спря да готви, почти загуби апетит и едва ядеше. Сърдеше се, като го подканяхме. В един момент разбрах, че е започнал неравностойната надпревара с чашата. Това съвпадна с пенсионирането му. Озлоби се. В детските ми спомени беше кротък и разбран човек, грижеше се с внимание за животните по двора. Едни от последните ми спомени са как разритваше и хулеше котките. Беше събрал твърде много горчилка в душата си. Спря да излиза. Изправената му някога походка бе заменена от клатушкането на леко прегърбена фигура. Неспокойствието на безделието потушаваше с неколкодневни алкохолни маратони. Последваха болници. Инциденти – загубил съзнание някъде, спънал се и останал да лежи сам часове наред. Като кучетата, които като млад обичаше, а впоследствие започна да ненавижда. После дойде цирозата.
Комуникацията помежду ни съвсем замря. В редките пъти, когато си разменяхме къси реплики, разговорът завършваше в нищото. Тъжно ми беше за него. Беше спрял да проявява интерес към спорт или новини. Рядко се вълнуваше от каквато и да е форма на изкуство. Като ходеше при баба и дядо, вече не пускаше радиото. Не се събираше с приятели. Живееше сам и изолиран. Беше спрял да играе.
***
Имала съм периоди, в които ми е било трудно да стана сутрин. Пропускала съм тренировка или съм се отказвала от плана да изляза вечер. Намирала съм извинения да остана вкъщи, сама. Събуждала съм се шушулка. Гледала съм в стената часове наред, празно. Не съм имала апетит. За щастие обаче, винаги е имало някой, който да ми се обади и да ме викне да поиграем. И се питам какво, ако вместо *Това не е игра* по-често казвахме *Всичко е игра*? Дали тогава нямаше да е по-леко? Точно защото съм се доближавала твърде близо до тези състояния на апатия, осъзнавам от какво ме е страх: от това да слушам Марк Нопфлър без да може да ме докосне, да кача връх и да не усещам свобода, да се срещна с приятел и да нямам какво да му дам насреща – да присъствам, но да не съм *там*. Може би защото съм го видяла вече в мислите ми, на дивана. Изцапан с кръв и повръщано. Спомен от човек, сянка на баща и едва идея за дядо. Не мисля, че някой викна него да поиграят. А той самият се беше отказал твърде отдавна. Сега, когато осъзнавам всичко това, бих искала да му звънна. Но няма кой да ми вдигне.

Снимка Паоло Белони

РАЗКАЗ

Нещо старо, нещо ново, нещо синьо и нещо назаем

Нели Берова

Всеки знае, че булката на сватбата си трябва да носи нещо старо, нещо ново, нещо синьо и нещо назаем. Това е отскоро, от Европа, от Америка или от друго място. Тук обаче имаме други обичаи. Меси се пита, дава се залък с мед, младите се захранват един друг и се играе хоро. Булката се забулва, преди това булото се пази от верен човек. После тя се разбулва. Все стари ритуали, някои вече забравени, защото хората не искат да се женят и сигурно са прави. Да, има и сватбени хора на някои сватби, защото е модерно да се изучават народни танци. Играе се ръченица и после гостите си тръгват, сватбата свършва и остават някакви спомени.
Тази сватба беше най-малкото необикновена заради младоженците: тя беше на 74 години, той – на 78.
Разбира се, това беше отдавна, но сега, когато повечето млади ми казват „не ми говори за сватба“, не мога да не си спомня тази.
Неда и Драган били млади, живеели на село и искали да се оженят. Срещали се, говорили си как ще избягат, но уви, родителите им решили друго. Той взел жена, която майка му и баща му намерили. Тя се омъжила за друг. Съседи били, а след сватбата тя отишла в къщата на мъжа си. Минали години, деца се родили, после внуци, но те се обичали, нищо че били разделени. И в един момент се оказали сами. Неда се върнала в бащината къща. Драган също останал вдовец и един ден, както тя си метяла пред вратата, една ръка хванала нейната и Драган казал:
– Стига си мела тук. От утре искам в моята къща да метеш и на мен да ми готвиш. Ще се омъжиш ли за мен?
– Да – казала Неда. – А селото? Цялото село ще ни се подиграва.
– Остави селото да си гледа неговата работа, а ние – нашата.
Отишли в кметството. Разписали се. После отишли при попа и той ги венчал.
Селото не повярвало. Селото зашумяло. Много приказки се изприказвали, много съседи отишли да ги видят, а те вече живеели заедно в неговата къща. Нямали много време, трябвало всичко да наваксат и да изживеят заедно, и то наведнъж.
Сутрин ставали рано като всички стари хора и работели. После сядали на пейката и Неда запявала. Била навремето прочута певица, а после двамата се хващали на хоро. Тяхното хоро. Цял живот виждали в мечтите си как играят заедно ръченица, как Неда пее, а те играят. Сватбеното им хоро. През това време в печката се печала питата им. Вадели я, после я потапяли в мед и всеки давал залъка на другия. Захранвали се по стар обичай. Сега започвал истинският им живот.
Селото утихнало, разбира се, децата повикали, повикали, но всичко било свършило. Говорели им за годините, а те все повтаряли: „Този човек обичам, него исках, сега сме заедно и сме добре“.
Това е истинска история и все ми се иска да отида при тях, да хапнем малко ошав и да ги погледам как играят, но не бива. Нека да са сами. Нека да са щастливи и нека и ние като тях пазим мечтите си и да намерим начин да ги сбъднем. Когато и да е това.
А синьото – очите на Неда и Драган са сини като небе без облаци. Докато играят, се гледат в очите и остава само синьото, неразгаданото синьо и малка, съвсем мъничка, почти невидима сълза.

10.11.2015

Ан Карсън

Кратък разговор за важното и маловажното

Те, важните неща са вятърът, и злото,
добрият боен кон, предлозите,
и любовта неизчерпаема,
и начинът, по който хората избират своя крал.
Те, маловажните неща пък включват мръсотията,
и имена на философски школи,
и настроението, че и липсата му даже,
и правилното време.
И като цяло важните неща са повече от маловажните,
макар че маловажните са повече,
отколкото съм изброила тук,
но е потискащо да ги изреждам.
Когато си представям как четеш това,
не искам в плен да се окажеш,
тъй отделена от живота чрез телената мрежа,
обтечена отвред в стъкло –
ти, като някаква Електра.

—

О, малък, тъжничък екстаз на любовта

Обичам да съм с тебе цяла нощ с очи затворени.
Щастливка съм – и ето те, ти идваш по звездите!
На път поех в сърцето и ума си, и там видях те –
край пътя коленичил да поправяш нещо
с онези инструменти.
Ти дай ми свят; ти, който взе света,
който аз бях.

—

Градът на звука от чупещото се клонче

Лицата им приличаха на остриета.
Да, начинът, по който ги насочваха към мен.
И чакаха.
Ловецът – той е онзи, който слуша.
И слуша плячката си толкова внимателно,
че тя сама изтръгва острието от ръката му
и се нанизва.

Превод от английски: НИНКО КИРИЛОВ

Габриела Манова

На всички мои, които вече не сте мои

Насред летен ден, отекъл от горещина,
виждам стар приятел, докато пазарувам за вечеря.
Трябва да се видим,
казва с надежда в погледа,
или проформа, защото така се прави.
Кимам от учтивост, но всъщност май никак не искам
да се виждаме.
Моля се да не ми зададе въпроса как си,
защото не знам как да сгъна месеци, понякога години,
от живота си,
времето, в което сме си мълчали,
в две изречения.
И така, между хляба и киселото мляко,
през ума ми прехвърча мисълта да си кажа всичко
както е, например:
„Олекна ми, че вече не се налага да сблъскваме
гледните си точки“
„Освободих се от комплекса, че не одобряваш
изборите ми“
„Липсата ти отвори тъга, но и пространство“
„Опитах, наистина опитах да съм добра приятелка“
Но каква полза. Въпреки годините терапия не знам как
да се заявявам, без да ранявам.
Затова само: „Извинявай, наистина бързам.
Всеки момент ще завали.“

Рикардо Молинари

Песни

I

Три жени очакват мене,
три жени ме жалят,
но не ме обичат!

II

Ето, чайка там лети
и просторът цял е неин,
пяна или въздух.

Гледам тази чайка –
в моето сърце
сама нахлува.

III

Далече е дървото
от моя дом на юг;
и сянката, светликът
и вятърът обичан.

А вътре в мен, тъй вътре
се движи и приижда.Рикардо Молинари

IV

Слънце си взима
цялата вечер
в морската шир.

Облаци дремят
и в морав покой
си губят ловеца!

Бразилско море, август, 1965

Превод от испански: НИКОЛАЙ ТОДОРОВ

Снимка Паоло Белони

Артур Дрон

Артур Дрон (род. 2000 г.) е украински писател и ветеран от руско-украинската война. Завършил е журналистика в Лвивския национален университет „Иван Франко“. От март 2022 г. до юли 2025 г. служи като пехотинец в 125-а отделна бригада на териториалната отбрана на Украйна и участва в бойни действия в Донецка, Харкивска и Запорожка област. През октомври 2024 г. е тежко ранен, а през юли 2025 г. е освободен от военна служба след лечение и рехабилитация. Автор е на поетичните книги „Гуртожиток № 6“ (2020) и „Тут були ми“ (2023), както и на книгата „Гемінґвей нічого не знає“ (2025). Носител е на литературната награда „Юрий Шевельов“.

Стихосбирката „Тут були ми“ („Ние бяхме тук“), откъдето са преведените стихотворения, съдържа творби, написани на фронта, които не са само за войната, а преди всичко за хората, които я преживяват. В нея присъстват войници, майки, съпруги и деца; писма, рисунки, цветя и спомени се превръщат в знаци на обич и на надежда сред разрушението. Книгата говори за отсъствието и смъртта, но и за солидарността, вярата и упоритото човешко присъствие.

„Защо са ни стиховете?“ е послеслов, написан от автора.

Изюмско причастие

„…това е Тялото Ми, което за вас се преломява за опрощение на греховете“
Из текста на Божествената литургия

Това са телата наши,
които за нас се преломяват.
Но никакво опрощение на греховете.

Това са телата наши,
които понякога тъй лесно се преломяват,
когато ги изравят изпод земята.

Тук са нашите гори, а тук – нашите кръстове.
Това са телата,
които се преломяват само за нас.

Сега виждаш добре:
ние сме като твоя син.
Но никакво опрощение на греховете.
Виж:
същите кости излизат навън,
същата кръв и вода.
Но никакво опрощение на греховете.
Слушай:
същият вик, същото мълчание.

Така изглежда
Изюмското причастие.
Тук са нашите гори, а тук – нашите кръстове,
а живите изравят мъртвите и казват:
това са нашите тела, да, това са нашите тела.
Ние толкова приличаме на твоя син.
Това са нашите тела, виж, това са нашите тела.
Отдавна вече сме като твоя син.
Колко тела, виж, колко тела.
Ние сме твоят по-млад син,
който никому
няма да прости това.

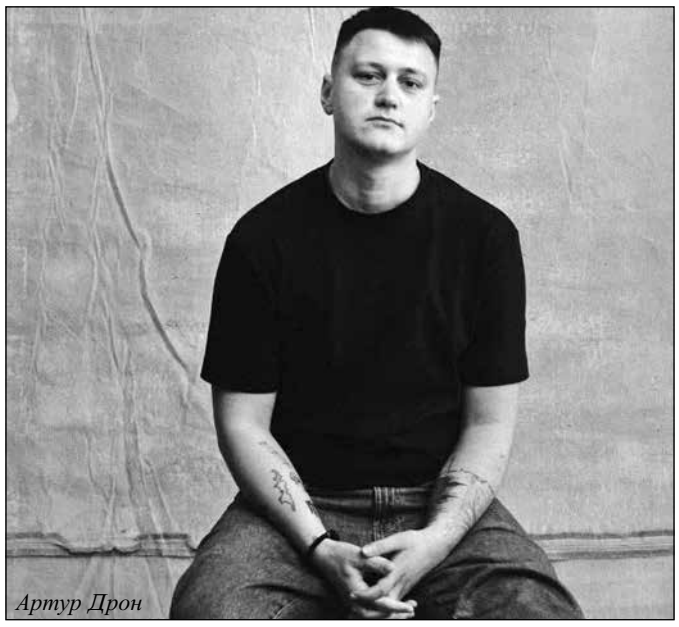
****
Свети Йоан Павел Втори,
в старите безплатни времена,
каза в Лвив:
„Дъждът вали – децата растат“.

Свети Йоан Павел,
аз израснах под този дъжд.
Но сега е такава зима
и всичко изисква такава цена,
че падат
само сняг и войници.
Войниците падат – децата растат.
Войниците падат – децата растат.

Марсово поле

1
Войникът коленичи пред жената,
както тя пред своя син,
когато бил дете
и тя му връзвала връзките.

Не гледа жената в очите,
както синът ѝ в детството,
когато се е чувствал виновен.

Артур Дрон

Войникът казва:
„Ето ти, жено, знамето.
Обичай го.“

2
Тя му дала за из път детската си рисунка.
Шарено цвете
на цяла страница от училищна тетрадка
и надпис:
„Бог ни избира“.
Нарисувала я преди 15 години,
още нямала седем.
Нито пък той.

Сега си мисли –
смешно е, разбира се, но все пак си мисли –
какво ли би станало,
ако го беше написала без грешка?

3

Преди завръщането на сина ѝ
щъркели ѝ се присънили.
Когато заминал внукът ѝ,
старата си лягала рано
и се събуждала късно.

Сега често идва
на полето.
Стои, гледа.
Сякаш всеки миг ще полети.

Стои, гледа.
Сякаш е голям щъркел,
който не иска
да бъде утешаван.

Съпруга

Трябваше да го видя.
Трябваше да знам,
че наистина е той.
Синовете ме хванаха под мишница,
казах им: „Ще издържа“.

Какво да ви кажа,
спи моят любим.
Вече е посинял,
късно го докараха.

Но знаете ли,
ние пак ще се видим.
Още много годишнини
ще отпразнуваме заедно.

Боже, така чакам вече срещата.
Страх ме е да не престана да вярвам в каквото и да било.
Боже, така чакам вече срещата.

Може ли да се помоля за вас?

Продавачка на цветя

Хризантеми, карамфили.
Тези са най-евтини.
Но рози също
може.
Те са по-пищни.
Докато си изберете,
ще потърся панделка.

Колко да ви дам,
осем?
Десет?

Украинска литература

Кой не се е появил
в нашата поезия?
Кой не е влязъл
в писателския процес?
На кого заглавието и биографията
се побират
на един и същи кръст?

Казват, че литературата
са думите и тишината между тях.
В нашата сега
има повече от второто.

Защо са ни стиховете?

1

Дълго време нямах отговор на този въпрос. Казвах, че не знам. След пълномащабното нахлуване спрях да пиша. От седемнайсетгодишен смятах литературата за делото на живота си, мислех, че да бъдеш писател е важно, необходимо и има смисъл. А сега се оказа, че смисъл всъщност няма никакъв. Какво да пишеш, когато изпод развалините изваждат деца? В какъв ред да подредиш думите, за да намалиш болката? Реших, че писането не струва нищо.
Но грешах. Просто беше нужно време, защото за настоящето вече не можеш да пишеш на стария език. Трябваше да го намеря отново. Напълно да изгубиш вяра в писането, да признаеш безпомощността на литературата, да намразиш всички писатели, да забравиш всеки стих. Напълно да се откажеш от езика. И да започнеш отначало.

Да започнем отначало. Сега вече имам отговор. Защо ни е поезия по време на война? Защо все пак пишем стихове, четем ги, споделяме ги един с друг като просфори или като цигари например? Защо понякога трябва да прочетем нещо, за да почувстваме по-силно любовта или омразата например? Защо са ни стихове? За да не бъдем самотни. Разбира се, поезията не се свежда само до това. Тя е и начин да се доближиш до чуждия опит, възможност да прочетеш онова, което сам не смееш да формулираш; тя е път навътре в самия теб и към някой друг. Това е много, но най-важното, сърцевината на нуждата от поезия в страшно време се състои в това, че тя ни прави не толкова самотни. Думите все пак имат значение. Когато са най-необходими, единствено възможни думи. Трябва да си ги казваме един на друг, да ги споделяме като просфори или цигари. Те няма да защитят никого, няма да върнат никого, така е. Няма и да намалят болката. Но могат да ти напомнят, че не си сам и не си сама в това. Болката е много, но и ние сме много. И това е нашата обща болка. Затова, ако изобщо си струва да се пише за нещо по време на война, то нека бъде не за войната, а за хората. Защото определящото не е това, че войната ни сполетя, а това, което тя направи с нас. Когато руснаците нападнаха, ние приехме боя, оказваме съпротива. Страхуваме се и преодоляваме страха. Погребваме и плачем. Обичаме се и се прегръщаме. Тук дойде самото възпълщение на ужаса, но ние бяхме тук. Тук бяхме ние. И никъде няма да си тръгнем оттук.

2

Понякога на фронта ни носят детски писма. В най-тежките времена ги четяхме и си ги предавахме един на друг, споделяхме ги като просфори или цигари. Или като стихове. Всички четяха и никой от нас не беше самотен. Няколко десетки пазя в една от раниците си, а още няколко – в пътната ми Библия. Някои от тях знам наизуст. Както и в истинските стихове, думите в тези писма винаги са единствено възможните. Дори когато са написани с грешки или когато е трудно да ги прочетеш, защото, както изглежда, докато са писали, маркерът се е разтекъл. Писмата, бележките и рисунките са чисто възпълщение на болката и надеждата и имат огромно въздействие върху войниците. Може би без тях нямаше да преживеем онези най-тежки времена. И със сигурност без детските писма нямаше да мога да говоря чрез тази книга така, както мога сега благодарение на тях. Щом думите на децата правят толкова много за мен, тогава и моите думи трябва да направят нещо за тях. Заедно с издателство „Стария Лев“ решихме, че цялата печалба от продажбата на тази книга ще бъде дарявана на благотворителния фонд „Гласовете на децата“. Всеки, който купи книгата, помага на децата, пострадали от войната. Литературата сама по себе си не може да защити или спаси никого – това е така. Но ние можем.

И ние все още сме тук.

Превод от украински:
РАЙНА КАМБЕРОВА

Хана Кошкова

Хана Кошкова е родена на 7 юни 1942 г. в Тухар, Словакия. Работи почти 20 години като медицинска сестра, след което като редактор на регионална медия и публицист в „Повекс“. В момента живее в Лученец, където ръководи литературния клуб VLAS („Джобно летище за авторски сънища“). Автор е на множество стихосбирки, за някои от които е получила и литературни награди. Поезията ѝ е превеждана на полски, украински, сръбски, унгарски, български, руски, немски, френски и английски език. От 1992 г. се е посветила активно само на литературното творчество – тя е автор и на книги за деца, от които „Рапиращият грейпфурт“ (превод от словашки Левена Филчева) излиза и на български през 2024 г. Книги с избрани стихове от Хана Кошкова излизат и в превод на български и румънски език. Тя е автор и на четири книги с повести и историческата новела „Еничарка“. Преводачка на художествена литература от български и украински на словашки език.

Автопортрет

Между стареещите стени
разтварям гореща роза
наливам си светлина в чашата
всеки ден пътувам
до самотен дънер
към плахи животни.

Писъкът на мрака по време на лов
прах, смлян до преходност,
викове на варварите,
потъналата плячка
изсъхват върху кожата ми.
По breговете с покорна трева
уханията придобиват човешки лица.

xxx

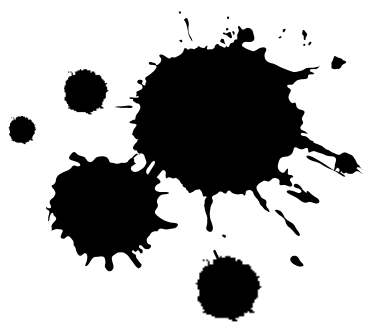
Влязохме чернокоси
излязохме с посивели коси
с куфари от кожа на хипопотам
искахме да се върнем
да си сложим пръстените
след преживените любови
разкъсани от тревога
все още вярваме в покорността
на дивите животни.
На дърветата, които
вече са загубили способността си да цъфтят.

Мишени

Децата се мяркаха край приветливите къщи
горчивите чувства им бяха далечни
самотата, смъртта.
Докато нощта не започна да плаче
във възглавницата
шепнеха имената на родителите си
на братята и сестрите си, на домашните животни.

Жестоката луна сграбчи дните
отнесе ги в мазета и убежища
появиха се покриви, рухнали в огъня
живи мишени
вместо любов
надгробни плочи.

Превод от словашки: ДИМАНА ИВАНОВА

Снимка Паоло Белони

Илеана Стоянова

Mothers

То идва.
И внезапно се разцепваш.
Не искаш да го продължаваш,
не искаш да тревожиш хората,
за майката да им разкажеш,
която не е жива, но върви
и всеки ден в следобеда се разминавате във три.
Тя – като лунатик облечен в черно се прибира
от поредна в ресторанта смяна,
ти – искаш да потънеш под паважа,
не трябва да тревожиш хората.

Но помниш,
майката държеше телеграма
и се усмихваше – самата тя е
лунатик облечен в черно,
разказва за сина си колко е красив
и му говори нежно, снимката целува.

А ти внезапно се разцепваш.
Не можеш да извикаш: „Не, недей!
Защото моят син не е убит.“
Не искаш да тревожиш хората,
не искаше дори да я познаваш.

Защото майката не е човек от новините –
героя си более, сукал от гърдите ѝ,
в коритце го е къпала,
докато кашля – плакала,
ръчичка е държала като пише
думичката „Мама“.
А пък сега тя става
лунатик облечен в черно
и иска да му пее песни
за приспиване.

То идва.
И внезапно се разцепваш.
Боли те за един човек,
но друг болееш много повече,
от страховете се разцепваш:
синът ти ако беше там на прицел
срещу сина ѝ
би се молила: „О, Боже!
Нека моят стреля пръв!“

Плячкосан град

Потънал в тягостно мълчание
въздиша.
От къщите с пердета парцаливи
надничат
останки от живот предишен.

Кой ли тук е палил вчера,
рушил съзиждането с мъка
и църквите плячкосал?

Надничам в градските руини,
дочувам детски глас,
едно дете там плаче –
аз плача.

В задната стая

Човек върви към мен –
не го виждам.
Някой ми маха –
не виждам.
Някой говори до мен –
не чувам.
Вътре в мен човек
а не усещам нищо.

Очите през сърцето гледат
също като поезията между думите.

Има човек в задната стая
в минало свършено време,
човек между думите
също като поезията.
Засипан с минало
жив човек ме боли още
без да го виждам.

Никакви славеи, чучулиги
и звънчета, аромати, цветен прашец –
нищо.

Боли ме човек,
онзи в задната стая –
повече отколкото за ВСИЧКО
ме боли.

Жалба на майката

Откъсна се хлябът от мен
и го хвърлих по водата.
Раздадох хляба си –
той не ми се връща.
Всичко, което имам
е спомен за хляб.
Нямам човек
да поговорим за хляба,
никой не знае
как ми липсва хляба,
нямам приятели
загубили хляба,
никой не разбира
колко далечен е този хляб
в чуждия дом и държава.
Като мечта ми е
онзи, който месих за сина ми.

Тук вече няма хляб.

Приспивно

Подайте крилете си
да се докоснат, целувам ви!
Вече ще си лягате да спите.
Толкова дълго бяхте будни –
в червеното око на слънцето, в дъжда,
в мръсното кално време,
в мъгливото утре с оръжията
и в лудостта му,
в срутената невинност.
Ще си лягате в дървена дреха
безмълвни.
И никой няма да заплаче,
и никой няма да запомни,
и никой няма…

Вятърът.

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: Амелия Личева (гл. ред.)
Пламен Дойнов, Ани Бурова, Камелия Спасова,
Мария Калинова, Емануил А. Видински
РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ: Бойко Пенчев, Галин Тиханов, Георги Господинов,
Дария Карапеткова, Йордан Ефтимов, Мирела Иванова, Михаил Неделчев
Печат: „Нюзпринт“
ISSN 1310 – 9561

Адрес: СОФИЯ 1000 ул. „Георги С. Раковски“ 108
Банкова сметка: BG56BPBI79401049389602, BIC – BPBIBGSF
„Юробанк България“ АД
Издава Фондация „Литературен вестник“
https://litvestnik.com/;
http://litvestnik.wordpress.com
ВОДЕЩ БРОЯ Емануил А. Видински